

Յ Ո Յ Ս

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻԻ 34

ԵՐԲԵՐ 8ԱՐԻ

ՅՈՒՂՍ 4

Յ Ա Ր Մ Ա Շ

Ի ՏՊԵՐԱՆԻ ՉԱՐԻՄՈՒՄԸ Ս ԵՄՏՈՒՄԵՄԱՆԻ ՎԻՃԱԿ

—X 1869 — ՈՅԺԸ X—

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲԱՆԱՄԻՐԱԿԱՆ

ԹԻԻ 34

ԵՐՐՈՐԴ ՏՍՐԻ

ՅՈՒԼԻՍ 4

ԿԻՒԿԻՈՅ ԱԹՈՌՈՅՆ ՄԻՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱՄԱԿԸ

Կիւիկիոյ կաթուղիկոսութեան խընդիրը երթալով ծանր դիրք մը առնելու վրայ է . Ժամանակ մը միայն ապօրինաւոր , անվաւեր եւ ինքնակոչ չկաթուղիկոսին յանդիմութեան եւ ազդին կամքը ոտնակոխ ընելուն , եւ այս կերպ յանդիմութեան դէպ 'ի ուր դիմելուն եւ հետեւանքներուն վրայ բարեպաշտութեամբ կարտնուէինք . մէկ մ' ալ յանկարծ բռնաբարեալ անօրոյն միաբանութենէն ժպիրհ ջանք մը երեւան ելաւ , չորս եղիակապա եւ ութ վար դապեալ կշտամբանայ զիր զրկելով առ Պատրիարքարան Կ . Պօլոյ , որ իւր չարէն եւ սահմանէն վեր ծանր եւ փափուկ ինք լոյ կմիջամտի , որ « բիրաւ ե

անկրօն » լրագիրները իրեն բերան կընէ . որով վերջապէս քան զօտար եւ այլազոյի եւ անօրէն բարբարոսներ մեծ չարիք կդործէ անօրոյն այնինչ վերանորոգ եալ փառաց .

Ահաւասիկ յիշեալ կշտամբանայ նամակին մէկքանի կարեւոր հատուածները , յորս Մատիսի պատուական օրաթերթից մէկուն ըսածին համեմատ՝ ապօրինաւորութիւնը հաւատոյ դաւանութեան աստիճան բարձրացնելու ժըպիրհ ջանք մը եղած կերելի .

« Սուրբ Աթոռս մեր թշուառ յետ կրիւղ զբաղմամբայ հալածունս յանօրէն բարբարոսաց եղելոյ 'ի կողմանս յայտսիկ , մինչդեռ նոր 'ի նորոյ ունէր վե

րածիլ 'ի փառան իւր յառաջին , եթէ ներեայի մեղ տտել , անխոհեմութիւն պատուական եղբօր մերոյ Պօղոսի արք եպիսկոպոսի նախկին պատրիարքի Կ . Պօլոսոյ դեր քան զձալին գործեաց՝ զոր երբեմն 'ի նոյունց բարբարոսաց 'ի մեղ աղետալի թշուառութիւնք . զի ահա այս երեք ամք են , յորմէ հետէ աթուռ մեր այս հայրապետական՝ զիւստայն իւր եւ զգլուխ տեսանէ խաղալիկ լեալ տակաւին աղղաւեր քննադատութեանց եւ որոշմանց յիշեալ պատրիարգութեան Կ . Պօլոսոյ " :

« Յարդ ոչ ոք եղեւ հարցանիւղիւր՝ թէ զի նշ սահման պատրիարգութեան եւ կաթողիկոսութեան , եւ թէ որով իրաւամբ Պատրիարգն Կ . Պօլոսոյ յանդգնել յանդգնի ձեռնամուխ լինել յասպիսի խնդիրս ծանոնս եւ փախուկս . Եթէ թարգման դաւանութեանց յիշեալ պատրիարգութեանն հայոց՝ այնուքիկ ոմանք են լրագիրք բիրտք եւ անկրօնք՝ զորս մեթ ընդ մերթ ընթեռնումք , միթէ յանցանք ի՞նչ իցեն մեղ ոչ դաւանակիցս կոշեւ ընա մեղ , յորս նա բաց 'ի պահելոյ զլուծիւն իմն խորին , կնքով իւրով իսկ պատրիարգական յանդգնեալ է վաւերացուցանել զայնոսիկ գրուածն , զորոց զնմանն չէ եւ չէ մեր ընաւ ընթերձեալ 'ի սրբազան մատնանս եւ ոչ մի նախնեաց մերոց երջանկաց "

« Կաթողիկոսն Էջմիածնի եթէ ըստ իւրումն կեղծ դատողութեան տակաւին հաւատաց թէ վան թ . Գրիգորի Մուսաբեկեանց կաթողիկոսի « մարթի ասել ապօրինաւոր » , որպէս եւ ասացեալն իսկ է արդէն , ո՛րք մեղադիր լինի մեղ , եթէ եւ մեք բառնալով զոր նա կարծեօք եւեթ ասէ « ըզմարթն » համարձակ տառացուք թէ կաթողիկոսութիւնն Էջմիածնի սկը-

սեալ 'ի վիրապեցւոյն Կիրակոսէ ճըշմարիտ հերձուած իմն է ամենօրինաւոր կաթողիկոսութեանն կիւրիկիոյ "

Այս հատուածներուն բովանդակ իմաստն է , նախ՝ Կ . Պօլոսոյ պատրիարգարանի անխոհեմութիւնը աղղաւեր քննադատութեանց եւ որոշմանց տակաւնելով հայրապետական աթուռոյն վեսայն եւ Գլուխը քան զանօրէն երկրացի բարբարոսները աւելի չարիք հապուց աթուռն :

Երկրորդ , մեծ կանխաւ յանդգնութիւն է Պօլոսոյ Պատրիարգութեան միջամտիլ կաթողիկոսութեան ծանր եւ փախուկ խնդրոց :

Երրորդ , Պօլոսոյ Պատրիարգութիւնը « բիրտ եւ անկրօն » լրագիրները իրեն դաւանութեան թարգման ըրած է , ուստի իրենք կիրթ եւ քաղաքավար ու բարեկրօն ըլլալով Պատրիարգին դաւանութեանն չեն :

Չորրորդ , բացարձակապէս կդաւա նին՝ թէ Կիրակոս Վիրապեցիէն ասդին Էջմիածնի կաթողիկոսութիւնը ճշմարիտ հերձուած մ' է ամենօրինաւոր կաթողիկոսութեան Կիւրիկիոյ :

Նամակին այս չորս գլուխ իմաստից բնաւ մէկն ալ ճշմարտութեան դոնէ մտ չըլլալը հաստատելու համար պատմական ապացուցից պիտի դիմենք , որոնցմէ ինքնաբերաբար կհետն ի նամակն ստորագրող եպիսկոպոսաց եւ վարդապետաց ի՞նչ աստիճան «կիրթ եւ բարեկրօն» եւ ո՛ր դաւանութենէ ըլլալնին :

Առաջին . Կ . Պօլոսոյ պատրիարգութեան աթուռը Էջմիածնի կաթողիկոսութեան օրինաւոր եւ բուն աթուռոյն հնազանդը եւ հպատակն է , եւ եկեղեցական իրաւանց եւ իշխանութեանց սահմանին եւ բարեկարգութեան վերաբերող խնդրոց մէջ միայն նոյն աթու-

ուոյն հեղինակութիւնը ճանճնալու ուխտ
եւ. պարտք ունի : Աղթամարայ եւ Կի
լիկիոյ աթոռոց հետ իւր առնչութեան
սահմանները պարզապէս աշխարհական
են , եւ եթէ առնչութիւնն ալ չլլայ ,
բնաւ զանաւոր ճանճնալու պարտք մը չու
նի : Այսու ամենայնիւ ոյս կապուկցու
թեան մէջ հոգեւոր բարեկամութիւն մը
ունի նոյն կաթուղիփոստեց հետ իրբեւ
'ի բազում ժամանակաց մնացեալ , Էջ
միածնի կաթուղիփոստութեան թոյլ տա
լովը պահեալ , եւ անոր հետ բարեկա
մութեամբ իրաւախոհ եւ դաշնաւո
րեալ ըլլալուն համար : Քաղաքական
վերաբերութեանց մէջ միշտ անոնց հին
եւ հաստատեալ սահմանները եւ վիճա
կը բարեմտութեամբ եւ խոհեմութեամբ
պահպանած է : Կիւլիկեցի եպիսկո
պոսները ո՛ր ժամանակի անցքով կըր
նան հաստատել թէ Կ. Պօլսոյ Պատրի
արքութիւնը քան զբարբաբոս աղգերն
աւելի չարչարեց Կիւլիկիոյ աթոռը ,
Կուլէն ո՛ր ցոյնեմք , թէ իրենց անձ
նասիրութիւնը , յախշտակութիւնը եւ
բուն աթոռին դէմ բռնած անլուր ապրս
տամբութիւննին ո՛րչափ վատնոգ բերաւ
աթոռին գլխոյն , ի՛նչ ատարճանի ամոյի
թողուցին , եւ ո՛րչափ աղգին գայթա
կըութիւնն տուին . թող կաղդան թու
մայ Մեծոքեցին , իմանան թէ ի՛նչ էր
պատճառներէն մէկն ալ որ Գրիգոր Թ.
Մուսարեկեանցի կաթուղիփոստութեան
ժամանակ Կիւլիկիոյ աշխարհէն դար
ձեալ ՚ի Վ. աղարշապատ կամ Դժմիա
ծին փոխադրուեցաւ կաթուղիփոստական
աթոռը . « զի ՚ի մեռանել կաթուղի
կոսի ամանք յեպիսկոպոսոց Կիւլիկե
ցւոց ըստ հաճոյս ընտրելին զւր ՚ի կա
թուղիփոստ , որով գրեթէ օտարացեալ
էր աղցն յաթոռոց անոսի , կամ աղսպէս
ստացից . հովացեալ էր սէր աղցին յոյ
նրմ աթոռոց , նոյնպէս եւ սէր աթոռ

ուոյն յաղգէն . . . եւս եւ զի՛ւաւան
դութիւնք եւ ծէսք փոփոխեալք էին^ն
անդ (՚ի կիլիկիա) . . . սակս մար
դահաճութեան » :

Ահա պատմութիւնը իւր վաւերա
կան հնութեամբը ցաւալից խղճահա
րութեամբ յաւիտեան կ բողոքէ կիւլի
կեցի եպիսկոպոսոց ապստամբական ո
ղւոյն դէմ , որով առանց հաւանու
թեան աղգին կաթուղիփոստ ըստ հաճոյս
ընտրելու մեղադրելի ունակութիւնը
ժառանգութեամբ ունենալին կ յայտ
նուի , եւ մարդահաճութեան դէմ՝ որով
լատին եւ այլ եւ այլ օտար եկեղեցիներ
լու կարգեր եւ կանոններ անխտիր եւ
առանց ընտրութեան ներս մտցուցին ,
եկեղեցական նախնի բարեզարդութեան
յատուկ ձեւը՝ որ ՚ի Ս . Լուսաւորչէն եւ
յարժանաժառանգ յաջորդներէ աղ
գային եկեղեցւոյն մէջ պահուած էր՝
խանդարեցին եւ աղաքտեցին . ունիթու
ներուն չտիէն աւելի երես տուին , թոյլ
տուութիւն ցցուցին իրենք իրենց կամ
քը եւ հաճոյքը կատարելու ետեւէ էին ,
եւ եթէ չըլլային մէկ քանի արդինաւոր
եւ եկեղեցւոյն ճշմարիտ օգալին նախան
ձաւոր քաջ եւ զործունեայ վարդապետ
ներ եւ աշխարհականներ՝ արիւնով ներ
կուած հայկական եկեղեցւոյն խաչա
գրոշը գերի պիտի տային արեւմտեան
եկեղեցւոյն կոյր եւ մոլեռանդ պաշտօ
նեայներուն :

Միաբանիցներկայն անցեալէն տար
բերութիւն ունի կկարծենք՝ քան լիցի
դեռ քանի մը տարիներ յառաջ վեր
ջին Կիրակոս ո՛րչափ ցաւով թղթեր
դրած է առ Պատրիարքարանն Կ .
Պօլսոյ . ո՛րչափ կողբոյ աթոռոյն թըշ
ուառութեանցը վրայ , որ իւր մէկ քա
նի դող եւ յախշտակող միաբանից ձեռ
քով պատրաստուած էին , որչափ լալով
եւ ձեռքը ծնդաց զարնելով գանդատած

է արդի մերժեալ չկաթողիկոսին ընդ վզեալ ապստամբութեանցը և յափշտակութեանցն համար Բարբարոս աղբերքն ինչ ըրած են և երբ իրենց ձեռքէն հանդիսաւ գտաւ աթուղ՝ որ անհաղիստ ըլլալու համար բարբարոսաց յարձակմանց պէտք կենայ Բարէ կուրութեան մօտայ . . . իրենց ըրածները աթուղին բարիք կհամարին , և Կ . Պօլսոյ Պատրիարքութեան քննադատութիւնը աղբաւեր և քան զբարբարոսաց յարձակմանքները չար և չափազանց :

Կ . Պօլսոյ Պատրիարքութիւնը Կիլիկիոյ աթուղին բարեկարգութեան և պայծառութեան համար կտրելի եղածուն չափ աշխատած է , և այսօր ինքնակոչ կաթողիկոսի մը գործոց միջամբտութիւնն ալ շարունակութիւն է այն ըսկզբունքին՝ զոր կազմակերպէ նկատմամբ այն աթուղին , այն է՝ չուզեր բնաւ որ անարժան մը այն աթուղիաշխատէ , չուզեր՝ որ երբեմն ընդ վզեալ ապստամբը այսօր այն աթուղին տէր ըլլայ , չուզեր՝ որ վերջապէս աթուղին նիւթական և բարոյական իրաւունքները գողցոյ ձեռք իյնայ , մինչև վերջը պարտաւոր է աշխատիլ որպէս զի իւր սկզբունքը պաշտպանած ըլլայ :

Ահա կտրգած Կերական կաթողիկոսի գրած բողոքոյ գրեթէ ամենէն թեթեւը , որ խիստ լաւ կրացատրէ թէ իւր շնորհակալութիւնը որ ունի Պօլսոյ պատրիարքութեան ջանիցը համար , և թէ միաբանից խտտերախ ժպրհութիւնները :

“ Գորովադութ և աղղախնամօրը բազան Պատրիարք եղբայր ՚ի Քրիստոս .

“ Բնածին խնամք ձեր , զոր հայրախնամ գթով սիրուէք ՚ի ծագաց ՚ի ծագլս իբրեւ զարիի անաղօտ պայծառացեալ ցուցաւ այսօր ՚ի նահանգիս Կիլի-

կիոյ Օրհնեալ են գթութիւնք ամենակարողին Աստուծոյ . . . զի հայել հաճեցաւ ՚ի տառապանս իմ , և ոչ դարձոյց զերեսս իւր յինէն յաւիտեան , և ոչ կամեցաւ կալ մնալ ինձ յուսակաւոր ՚ի մարմնքս անհանդուրժելիս

Սիրայորդոր ձեր գիր եւ յաւատ ընծալիս իմ կանոնք դաշնագրականք՝ որ յաղագս բարեկարգութեան և պայծառութեան Ս . աթուղիս Կիլիկիոյ եհաս առ մեզ , զորս ընթերցեալ բերկրանօք արտի եւ յօժարակամ խնդութեամբ օրհնեցաք զխորհրդս և զխորհրդատես : ”

“ Ահաւասիկ եղև փրկութիւն տալու . մեք զայսպիսի բարեկարգութեան կրօննա եւ պայծառութեան պատճառս ոչ վասն մեր՝ այլ վասն պայծառութեան սրբոյ աթուղիս ՚ի յերկնաստմալթէաք եւ տէր հաճեցաւ ձայնի խոնարհացս , և ձեռք բարեկարգեաց և զբարեկարգութեանց վճիմունս զմեռասան կանոնն հաստատեաց , որոց կատարման և արդիւնաւորութեան այն չափ յօժարամիտ կամօք ջանամք և ճգնիմք , մինչև վամենայն զխոչ և զխուժառ յոչինչ համարել , և մինչև զոհել զանձն իմ ՚ի վերայ միոյն շանախեց տառիցն , և մինչև հեղուլ զարիւնն իմ ՚ի պաշտպանութիւն նոցին և ՚ի կատարումնն : ”

“ Ստուգութեամբ ասեմ , սրբազան Եղբայր , և ոչ ստեմ . այն խոչ՝ որ բառնի հեղմամբ իմով արեամբ ոչ խընայեմ՝ և այն որոց կատարումն ինե է . . . ոչ զլանամ . . . սակայն այնքիկ՝ որոց կատարումն ՚ի ձենջ և ՚ի ձերում իշխանութենէ կախեալք են՝ ժտեմ , աղաչեմ , հայցեմ զի և դուք առանց զանդիտելոյ և առանց երկարածդելոյ փութառջիք

կատարել հայրաբար որպէս և խոստա-
ցեալն էք 'ի կանոնի անդ : զի զուգա-
կշիռ իցեն երկոցունց ջան և մի ուն-
տադ բուժ գտանկցիմք առաջի ազգա-
պէտ ամիրայից * և վստմաշուք ժողովա-
կան յարգի Սիրելեաց : Վասնզի թէ
այսպիսի բարեկարգութեանց պահպա-
նութիւնք և եթէ այլ ևս մասնաւորա-
կան կարգադրութիւնք դրամական ծա-
խիւք սկզբնահիմնին , և նովիմք 'ի կա-
տար ելանեն . այս է միայն պակասու-
թիւն մեր եւ աթուոյս , եւ առ 'ի չդոյն
սմին նստեալ 'ի խորշս յանկեան ուրեք
քայքայեալ սենեկի միջ շօշալեմք ըզ-
ձեռս մեր ընդ երեկս եւ ընդ առա-
ւօտ ընդ ցերեկ եւ ընդ ցայգ , և ոչ եր-
բէք կարողանամք զելս հնարիցն գտա-
նել վանդի 'ի վիճակաց մերոց եւ թէ
մից տակաւին եւ ոչ մի ինչ գրամ հա-
սեալ է առմեզ թէ 'ի նուիրակութեանց
եւ թէ յայնմ արդեանց սրբոյ Աթու-
ոյս , զորս ժողովոյք առ ինքեանս ի
բաւարացեալ վատնեն աստ եւ անդ
եւ առ ոչ ինչս :

« Որպէս Մեսրոպը եպիսկոպոսն
բռնակալեալ զվիճակն Անթէքէոս՝ ա-
սէ , թէ Պատրիարքն Կ Պօլոյ ինձ
տուեալ է վիճակս ամենայն արդեամբք
լուրովք , և 'ի չորից ամաց և սոսր ոչ հան
գուցեալ Ս. կաթողիկոսի և ոչ ինձ վող
մի ցուցեալ է 'ի վիճակաց անտի և ոյլն » :

« Նիկողայոս եպիսկոպոսն ընդ վղեալ
աստանդական շրջի , և աստի և անտի
'ի վիճակաց գումարեալ զարդիւնս առ
ինքն յատկացուցեալ , ոչ կարեւորս վատ » :

* Նամակադիր սրբազան կաթողիկոսին
ազգային ժողովոց՝ կամքին ունեցած հպատա-
կութիւնը , եւ արդի ինքնակոչ կաթողի-
կոսին ապստամբութիւնը բազմապէս , որչափ
մին պատկառութեամբ միւսը խոսեցաւ է :

նէ , աստ միաբանք քաղցուք նրթիմք* ,
առ նովաւ են այլ ևս երկու կարգ ըզ-
գեստք հայրապետականք*** »

« Յարութիւն եպիսկոպոսն նուիրա-
կեալ զԿիւրիոն , զՄելիտիէ , զՏերէն-
տէ , զԱշոտի , զՄանգրլիս՝ եւ զար-
դիւնս աթուոյս ինքն ունի գրուեալ » :

Սերաստիոյ առաջնորդ կարապետ
Արքեպիսկոպոսն*** զԱլեքէրէք վիճակն
մեր հանդերձ չորեքտասան դիւզորէիւք
յալիչտակեալ առէ . թէ սրբազան Պատ-
րիարքն ետ ինձ ամենայն արդեամբք
լուրովք » :

« Եւ ընդէր է ինձ մի առ մի թուե-
լով զամենեւին՝ պատուական լսելեաց
ձանձրոյթ լինել , ահա կայ առ ընդէր
Քումգ Սրբազնութեան հայրապետիւ
վախանորդն մեր Յովհաննէս արքեպիս-
կոպոսն , յորմէ եթէ հարցանել հաճես-
ձիք , լիովին վերահասու լինիք զասա-
ցելոցս ընդարձակաբար » :

Միթէ սոսկ կանոնք կարողանալոց
իցեն զպատիկ զամենեւին 'ի կարգի
մա ծանել , ոչ երբէք . այլ եթէ քաղցր
կամեցողութիւնք եւ մարդասիրական
այցելութիւնք Ձեր անընդհատ տեղա-
ցին »

* Նրբեմն միաբանսրը անօթի տանջող եւ
չարչարչարող Նիկողայոսը այսուհետեւ ջուր
ալ չխմցունէր :

** Այս զգեստները քովը պահած՝ չտալ
եւ կաթողիկոսութիւնն ինչ միջոցով ալ կըլ-
լայ իւր վրան դարձունել կուգիր :

*** Այս այն կարապետ եպիսկոպոսն ըլա-
լու է՝ որ վերջին օրերս ծանր ծանր եւ ար-
դարացի ամբաստանութիւններով առաջնոր-
դութենէն հրաժարեցաւ , ամբաստանողնե-
րը իւր այս աչքըբացութիւնէն տեղեակ ըլա-
լու չեն . չատ անգամ սուրբ կարծեամ մար-
դուք ծոցէն դողցուած խաչ դուրս կելլէ ,
կըսէ հասարակաց առածը :

..... :
Վասնորոյ և մեք ամենայն միաբա-
նութեամբ հանդիսաւոր պաշտամամբ
աղօթեցաք վասն երջանկութեան և ան-
դորրութեան կենաց զթառաւ Սրբազ-
նութեանդ եւ վասն բարօրութեան եւ
ընդհանրութեան Ազգիս , որք ջանան
պայծառացուցանել զխաւարեալ աթոռն
մեծին Կիլիկիոյ :

..... :
Կեցցէ՛ Գերաւիաւ Սրբազնութիւնդ .
..... :
և ՚ի միխթարութիւն վշտակիր եղբօր
քում * :

Ի մայր աթոռն

ԿՆԻՔ

Կիլիկիոյ ՚ի Սիս

Կիրակոս Կաթող

1836 *

գիկոս Կիլիկիոյ

Բ. — Մեծ եւ անիրաւ յանդգնութիւն
է Պօլսոյ Պատրիարքութեան միջամուտ
ըլլալը կաթողիկոսութեան ծանր և վա-
ւուկ խնդրոյն — :

Այս կարծիքին պատասխանելու
համար հարկաւոր պատճառները որո-
շակի քովը դրուած պէտք էր որ տես-
նէինք , այսինքն թէ , կամ՝ զի խըն-
դիրը բարձր եւ կաթողիկոսական է ,
իսկ միջամտութիւնը ստորին եւ եպիս-
կոպոսական , ուր չիրնար հասնիլ Պօլ-
սոյ Պատրիարքութիւնը — , կամ՝ զի
Կիլիկիոյ աթոռը օրինաւոր չճանչնայր
Պօլսոյ Պատրիարքութիւնը իր միաբան
կամ՝ ձեռնադրեալ եպիսկոպոս Էջ-
միածնի աթոռոյն՝ որ ճշմարիտ հերձուա-
ծն է ամենօրինաւոր Կաթողիկոսու-
թեան . Այս երկու պատճառներէն ՚ի
զատ ուրիշ չիրնար ըլլալ՝ մենք երկու-
քն ալ իրենց կողմէն ըսուած համարե-
լով պատաւխան կուտանք :

Նախ՝ մեր ազգային եկեղեցւոյն
մէջ իշխանութեան մեծութիւնը այս
կամ՝ այն կաթողիկոսին մասնաւորու-
թեան մէջ բովանդակեալ չճանչնար՝
այլ ժողովոյ , որոնք երբ իրենց օրի-
նաւոր ձևը եւ բաւական չափը կդռնեն ,
կրնան թէ՛ կաթողիկոս ընտրել եւ հաւ-
յտատել՝ եւ թէ՛ մէկը օրինաւոր պատ-
ճառներով կաթողիկոսութենէ մեր-
ժեւ : Ուստի երբ Պօլսոյ Պատրիարքը
օրինաւոր եւ բաւական չափով եպիսկո-
պոսաց ժողովը կուենայ՝ կրնայ Կիլի-
կիոյ կամ՝ Աղթամարաց եպիսկոպոսաց
հաւանութիւնն ալ հեան առնելով ա-
նոնց կաթողիկոսները ընտրել իրեւ
տաճկաստանի առանձին դաւառաց մանր
կամ՝ փոքր կաթողիկոսաւորներն ինչ
հա-
մար ալ երեսպիտան կամ՝ ներկայացու-
ցիչ է Դրան քաղաքականութեան առ-
ջն :

Երկրորդ՝ կարգն եկած տան պի-
տի խօսինք՝ թէ Ս. Էջմիածնի և Կի-
լիկիոյ աթոռներէն ո՞րն է օրինաւորը՝
եւ ո՞րն է ճշմարիտ հերձուածը , սակայն
ենթադրելով՝ թէ երկուքն ալ օրինա-
ւոր են , Էջմիածնի եպիսկոպոսները՝
որոնցմէ է և Պօլսոյ պատրիարքութեան
եպիսկոպոսը՝ այնչափ իրաւունք ունին
միջամտութեան , որչափ որ կենրէ ու-
նենալ այն բարեկամութիւնը՝ որ Փի-
լիպպոս և Ներսէս կաթողիկոսաց մէջ
1651 թուականին Յերուսաղէմ գաւա-
ռական օրինաւոր ժողովով մը հաստա-
տուեցաւ :

Այս երկու պատճառներէն ո՞րն ի-
րաւունք կուտայ Կիլիկիոյ եպիսկոպո-
սաց եւ վարդապետաց ըսելով թէ Պօլ-
սոյ պատրիարքութիւնը մեծ եւ անիրաւ
յանդգնութիւն մ' , ըրաւ կաթողիկո-
սութեան վաւուկ եւ ծանր խնդրոյ մի-
ջամտելով . այս խնդրոյն ո՞ր կողմն է
վաւուկը , ո՞րն է ծանրը , ի՞նչ վա-

* Մոռցուած էր ամսաթիւը նամակին մէջ :

վուկ խորամանկութիւն եւ ծանր ձեռ-
ներկայութիւն է իրենցը՝ որ « գլուխ եւ
վերայ ամբողջ » կանուանեն այնպիսի
մէկը , որուն դէմ վերայդրեալ նամակը ,
Պատրիարքարանի ծանր ծանր արձա-
նադրութիւնները , եւ կաթողիկոսու-
թիւնը ձեռք բերելոյ համար դործա-
ծած միջոցները քարերը լեղու պիտի
հանեն եւ աղաղակել տան՝ թէ անար-
ժան է :

Երրորդ — Կ. Պօլսոյ պատրիարքը
« բիրտ եւ անկրօն » Լրագիրները իրեն
գաւառութեան թարգման ըրած է , եւ ի
րենք այն գաւառութեանն էն չեն — . Ահա
ւասիկ ամբարիշտ զրպարտութիւն մը
ալ Պօլսոյ պատրիարքին եւ խմբագրաց
գաւառանքին վրայ , այս կերպ ծանու-
ցումը վրան ու խեղճ մտքի գաղտնի
եւ անխելք խռովին պատասխանը մէջն է .
իրենց կիրթ եւ բարեկրօն ըլլալուն առ-
կէ աւելի զօրաւոր ապացոյց չկրնար ըլ-
լալ որ չկաթողիկոսի մը ապստամբու-
եւ յանդգնութեան եւ վարքին եւ ջան-
քին կամակից կըլլան :

Չորրորդ , Գանք հաստատելու՝ թէ
Խշմիածնի ամօթներէն ո՛րը հերձուած
է եւ ո՛րը օրինաւոր :

Մեր ազգային կաթողիկոսութիւ-
նը Թաղէսս եւ Բարթողիմէոս առա-
քելոց յաջորդութենէն եւ Ս. Լուսա-
ւորչէն մինչեւ հիմայ անկախ յամէն իշ-
խանութեանց եւ ազգեցութեանց օտա-
ւազգի եկեղեցեաց ուղղակի կյարունա-
կէ : Ս. Լուսաւորչէն սկսեալ բուն ա-
թոռը վաղարշապատ կամ Խշմիածին
է , ուրկէց զանազան նահանգ վոխա-
դրուեցաւ , երբեմն մէկէն աւելի մին-
չեւ վեց կաթողիկոս միանգամայն ունե-
ցաւ Գրիգոր վկայասիրի ժամանակ :
Այս տեղափոխութիւնը դրակից ազգե-
րու յարձակման քններէն յառաջ եկած
էր , եւ կամ մեր ազգին քաղաքական դիր-

քէն . ուստի ուր որ արքունիքը՝ հոն
կաթողիկոսարանը իրր խորհրդակից
թագաւորական գահուն կրօնուէր, կամ
ուր որ ժողովրդեան մեծ մասը ազա-
տութիւն մը կ'ալլէր իւր կրօնական եւ
ազգային յատուկ անտուութեանցը մէջ,
հոն կաթողիկոսական գահը գանուե-
ցաւ . Մեր ազգը . Ս. Լուսաւորիչ Հօր
եւ անոր արժանընտիր յաջորդաց հա-
ւատքը եւ գաւառութիւնը առանց վո-
ւովսութեան ընդունող ժող վարդը կամ
եկեղեցին այսօր երեք տեղ կաթողի-
կոսական ամօթ ունի . Խշմիածին ,
Կիլիկիա եւ յԱղթամար :

Աղթամարայ կաթողիկոսութիւնը
Աղթամարայ Դաւիթ արքեպիսկոպո-
սէն կսկսի , առիկայ պարզ ապստամբու-
թիւն մ' է բուն ամօթէն . որովհետեւ
երբ անեցի Բարսեղ առաջին կաթու-
ղիկոսէն յետոյ անոր ընտրութեամբ Գը-
րիգոր պատհառուին քսանամեայ հասա-
կին մէջ կաթողիկոս դրուեցաւ , Դա-
ւիթ զշարելով՝ եւ ընտրելոյն խոհական
հանգամանքը եւ բարոյական բաւակա-
նութիւնը դիտելու տեղ մանկական հա-
սակը պատճառանք բռնելով՝ ընդ վղե-
ցաւ , եւ հինգ եպիսկոպոսներ Չորոյ
վանքը ժողովելով անոնց ձեռքով կա-
թողիկոս ձեռնադրուեցաւ , յԱղթա-
մար նստաւ խաղաղութեամբ , երկրին
այլազգի իշխանին հարուստ կաշառք
տալով : Այս ապստամբողական կաթու-
ղիկոսութեան արեւելից եպիսկոպոսնե-
րէն եւ իշխաններէն շատերը հաճեցան՝
շատերն ալ մերժեցին :

Նորընտիր կաթողիկոսն ալ երկու
հազար հինգ հարիւր հոգիէ աւելի կղե-
րականներէն ժողով դուռնորելով (1114)
Մեաւ յերան գլուխը , մերժեց եւ բա-
նադրեց զԴաւիթ սուտ եւ ինքնակոչ
կաթողիկոսը , բայց մնաց կաթողիկո-
սութեան մէջ եւ մինչեւ հիմայ ալ կշա-

րունակէ յաջորդաբար :

Արիւիկայ կաթուղիկոսութիւնը ապրտամբութեամբ սկզբնաւորեալ ամբողջ մը չէ , այլ լուսաւորչական բուն ամբողջին հարկաւ որապէս իշխածին փոխաւորուն գոհ չեղող և ազգին ընդհանրութեան կամոյց չհնարանդող Մուսաբեկեանց Գրիգոր Թ . կաթուղիկոսէն մնացած յաջորդութիւն մ' է , զոր այսպէս կըստորագրէ պատմութիւնը :

Եգիպտացւոյ Արիւթացւոյ և Արաբացւոյ արշաւանքներէն ազգը չարանեղունքով՝ Ռուբինեանց իշխանութեան ժամանակ կաթուղիկոսական ամբողջն ալ Հռովմայէն Սիւ Հեթում Թաղաւորի արքունեաց մօտ փոխադրուեցաւ (1294) . Այս միջոցիս Հեթում Արթամարոյ կաթուղիկոսութեան վրայէն նշովքը վերջնել տուաւ , խաղաղեցոյց , իրաւախօհ ըլլաւ , պայմանաւ որ ան ալ առանձին Արթամարայ վիճակին իշխանութիւնը ունենայ . Գրիգոր կաթուղիկոսն ալ այնուհետեւ այն կաթուղին հետ բարեկամութիւն կապեց :

Արիւիկայ Թաղաւորութեան վերնալէնյետայ Սոյ ամբողջ սկսաւ հետզհետէ խանդարիլ , հարկի և հարստահարութեանց տակ չարաչար նեղիլ , բոլորովին ամայի մնալ . Կաթուղիկոսներն ալ հոն չէին մնար , ուր որ հանգիստ կ'գտնէին հոն կ'լալէին , կ'իլիկեցի եպիսկոպոսներն ալ ամբողջ ամայի գտնելով՝ ուզած զեղծմունքնին անխնայ կ'ընէին , եկեղեցական ծէսեր և աւանդութիւններ խանդաւրած և կորսուած էին , ուստի և ամեն ճշմարիտ հոյ կ'աւազէր՝ որ ամբողջ ի Ս . Էջմիածին փոխադրուի կրկին . Այս միջոցին Գրիգոր Մուսաբեկեանց առանց հաւանութեան արեւելեան ամբողջ՝ ընտրութեամբ ոմանց Յովսէփ կաթուղիկոսին յաջորդեց , այս ապօրինաւոր կաթուղիկոսութեան ղեմնոյն իսկ

կ'իլիկեցի եպիսկոպոսունք բողոքեցին , այս բողոքը ամենուն սրտին դաւաւ , ամենքն ալ զիրար յորդորեցին որ ժողովին ի Ս . Էջմիածին , և ամբողջն փոխադրութեան և բարեկարգութեան խորհուրդը յառաջ տանին :

Աղարշապատու իշխմանի եկեղեցին ժողովեցան չորս գլխաւոր ամբողջն է Արտաղու , Սիսականի , Հաղբատայ , և Բջնոյ առաջնորդ եպիսկոպոսներն , որոց հաւանութեամբ օրէն էր ըլլալ կաթուղիկոսաց ընտրութիւնը . քրտան և երեքէ աւելի եպիսկոպոսներ , տան և վեց ականաւոր վարդապետներ , վանահայրեր , կրօնաւորներ , Աղթամարայ կաթուղիկոսն ալ իր միաբաններով ընդ առնելու եօթն հարիւր կըրտականք :

Գրիգոր Մուսաբեկեանցը ազգովին կանչեցին իշխմանի , բայց նա չհաճեցաւ երթալ մանաւանդ թէ բանադրեց եւ նշովեց զժողովը . Զաւրմն ալ զԱրա կոս Վիրապեցի վարդապետը ընտրեց՝ եպիսկոպոս և կաթուղիկոս օծեց : Մուսաբեկեանց իր կամաւ զաշնութեամբ մերկեալ յօրինաւոր կաթուղիկոսութեանէ մնաց ի Սիւ (1441) :

Վիրապեցիին հերձուած է ուրեմն ազգէն թէ Մուսաբեկեանցը , որուն ընտրութիւնը քանի մը կ'իլիկեցի եպիսկոպոսներէ , իսկ Վիրապեցի այն ընտրութիւնը օրինաւորապէս և գլխաւոր արեւելեան ամբողջ հաւանութեամբ կատարւած է , ինչպէս որ միշտ օրէնք էր :

Ազգին ընդհանրին , որուն ներկայացուցիչ է ազգային համագումար մեծ ժողով մը , կամքը՝ որուն վրայ որ ընտրութիւնը կաահմանէ օրինաւոր ամբողջ և ամբողջն կաթուղիկոսն այն է , իսկ միւսը՝ որուն ազգին կամքը ստոյգ և հաւատարմութեամբ իրեն մը տրւած չէ , օրինաւոր կաթուղիկոսութեան կամակոր և յամառ հերձուածն է ,

հետեւապէս եթէ ստոյգ է վերոյդրեալ պատմութիւնը՝ Մուսարէկեանցէն սկըռեալ մինչև հիմայ օրինաւոր աթոռոյն և

կաթուղիկոսին հերձուածն է Ալիկիկոյ աթոռը :

Խ. Վ. Գ. Ա.

Բ. ԴՐԱՆ ԱՌՁԵԻ

ԼՈՒՍԱԻՐՉԱԿԱՆ ԵՒ ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ՀՍՅՈՅ ՊՍՏՐԻԱԴՔՍԱՆԻ

ՆԱԽԱՊԱՏՈՒՌԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Խորագիրս այնպիսի ձեւ մը ունի՝ որուն վրայ կարեւոր եղած պատմական տեղեկութիւններ չունեցողը երկու գըլխաւոր և համապատիւ պատրիարքաւորանի նախապատուութեան խնդիր կը հասկնայ : Ընդհակառակն երկու պատրիարքաւորանաց մէջ այս խնդիրը իւր չափովն ու կարեւորութեամբ վնասըւնը չափադիտութեան առածից մէջ չորսը երեք շկամ երկուքի մէջ վնասըւնը պէս բան մը է :

Հռովմէական հայոց պատրիարքաւորան իւր գոյութիւնը լուսաւորչական Հայոցս պատրիարդարանի իշխանութեանէն և էջմիածնի մայր աթոռէն եւ Լուսաւորչի աստուածընտիր յաջորդաց դաւանութենէն հերձանելով ձեռք բերած է, եւ դեռ երեսուն եւ հինգ տարւոյ չափ կընէ :

Լուսաւորչական եկեղեցւոյ Ա. Պօլսոյ նախարարութիւնը միջին դարու բարբարոս աշխարհակալութեանց երեսին աստանդական թշուառութեամբ հալածուող բայց լուսաւորչական դաւանութիւնը արեւան և իշխանութեանց դուհերով հաստատուն բռնող աստուածա-

պահ ազգին գոյութենէն, եւ իւր մէկ մասնաւոր ժողովրդեան Պրուսայի Հայոց եկեղեցւոյն Յովակիմ եպիսկոպոսին վրայ աշխարհայաղթ Մէհէմէտ Բ. մեծ և ինքնակալ Ապսեր ձրի հաստատած բարեկամութենէն եւ համակրութենէն է. մէկ խօսքով, մէկն իւր ազգային եկեղեցին եւ անոր հեղինակութիւնը մեր ժող մէկ քանի անհատներու վրայ ձեռք բերուած իշխանութիւն. միւսն աւանց որեւէ ազգին կամ պետութեան միջամտութեանը աշխարհակալ Սուլթանին ուղղակի եւ անմիջական գթութենէն դարաւոր ժառանգութեամբ նուիրական իշխանութիւն է :

Նախապատուութեան այս խնդրոյն մէջ որեւէ կրօնի եւ քաղաքականութեան սկզբունքներով իրաւունքը ո՛ր կողմին ըլլալը իմանալու համար մտածելոյ անդամ հարկ չկայ :

Արծնապէս իրաւունքը մեր ազգային պատրիարդարանի է, որովհետեւ ինքնաբուն ազգի և ինքնօրէն եկեղեցւոյ տաճկաստանի մէջ գաղթող երեք միլիոնի չափ լուսաւորչական ժողովրդեան պատրիարդն է, իսկ հռովմէականը մեր

ազգին ամբողջութենէն զատուող կրօնական հերձուածոյ մը պատրիարքն է, զոր մեր եկեղեցին մոլորեալ եւ կորուսեալ կճանչնայ, եւ կրօնքի մէջ իւր չըտուած իշխանութիւնը աշխարհի ո՛ր կողմէն և Վատիկանի ո՛ր անկիւնէն ալ ելլէ գոյ հանգչի անոր գլխուն գրեթէ բոլորովին անդոյ կտեսնէ անոր վրայ: Ինչուք թէ հերձուածեալ պատրիարդին վրայ կրօնական այնպիսի դերաստիճանութիւն մը գոյ՝ որ ինքնին վաւերական ըլլայ, և որմէն նուազ ըլլայ մեր լուսաւոր չնական պատրիարքը. այդ իշխանութեան կամ դերաստիճանութեան աղբիւրը Բ. Դուռը չըլլալով՝ զայն պաշտպանելու հարկին ալ անոր պարտքը չըլլար. որովհետեւ այն ատեն մէճը կամ ինչիւրը զուտ կրօնական ըլլալով՝ մէկուն պաշտպանութիւն ըրած ատեն միւսին զրկանք ըրած կըլլայ. դատաւոր մը պէտք կըլլայ գերագոյն հեղինակութեամբ կրօնի՝ որ առաջ ինչիւրը լուծէ, և վերջը քաղաքական իշխանութեան դորձադրելուն յանձնէ. այն ատեն Բ. Դուռը կրնայ և պարտքն է միջամեւտ ըլլալ, և ճշմարիտ իրաւունքը կեղծ ու խարդախ իրաւունքէն որոշել:

Գտնել հարկ է ուրեմն թէ հռովմէական հայոց պատրիարքին (Հասունին) գերաստիճանութիւնը ո՛ր հեղինակութենէն է. Հռովմէո՞ն, զայն պաշտպանելու հարկաւոր և իրական հարկն ալ Հռովմի քահանայապետական արքունեաց կիյնայ ուրեմն. Հռովմի նուիրապետութեան կրօնական իշխանութիւնը արեւմտեան ազգաց քաղաքականութեան արքունեաց մէջ թագուհի ըլլալու իրաւունք ունի իբրեւ իշխանութիւն. քահանայապետի արեւմտեան եկեղեցեաց. սակայն Սուլթանին երկրին կամ արքունեաց մէջ աղախին անգամ չէ, իբրեւ ՚ի պետութեան՝ որ քրիստոնէա-

կան ո՛ր և է արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցւոյն եւ ոչ մէկուն հետ բնաւ վերաբերութիւն չունի ՚ի հոգեւորս: Հետեւապէս Հասունն իւր կաթողիկոսութեամբը կամ մեր պատրիարդէն ո՛ր եւ է հոգեւոր իշխանութեան մէջ ունեցած առաւելութեամբը իրաւունք մը ունենալու համար, կամ նախապատուութիւնը վնասուած երկրին ընդհանուր կրօնքը յարմարելու է Հասունին կրօնքին, կամ հանդիսացող յաճ թոնին մէջ՝ երկու պատրիարդաց կրօնքին հեղինակութիւնը տարբերող պատշաճ հարկաւորութիւն մը երեւելու է. օրինակի համար, եթէ Հռովմի երկրին կամ արքունեաց մէջ կատարուի այդպիսի ածն մը, եւ երկու դաւանութեամբ տարբեր պատրիարքներ իբրեւնոյն արքունեաց քաղաքական հպատակներ կայանան, նախապատուութիւնը Հասունին չէ թէ կաթողիկոսութեան կամ եպիսկոպոսութեան՝ դպրութեան անգամ տրուած ատեն, ոչ իրաւունք ունինք ցաւելու եւ ոչ ալ առիթ: Իսկ Խալամութեան արքունեաց առջեւ Հասունի նախապատուութիւն չնորհուելուն վրայ մինչեւ յաւիտեան մորմնք՝ եւ յաւիտեան աղիքներնուս մէջ խառն զգալու թէ իրաւունք ունինք եւ թէ պատճառ:

Հասունեանին կաթողիկոս՝ եւ մերոյն եպիսկոպոս տեղապահ ըլլալն ալ չկրնար խնդրոյն մէջ վնասուած կէտերուն պատասխանել ուրեմն, որովհետեւ մեր ազգային պատրիարդը եւ տեղապահը կրօնապէս միեւնոյն աստիճանն ու իշխանութիւնն ունին, եւ Յաթի հին Յովակիմ եպիսկոպոսին տաճկաստանի ժողովրդեան վրայ տուած պատրիարքութիւնը տիեզերական ժողովոց տուած իմաստովը չէ եւ չկրնար ըլլալ

Քաղաքականապէս նախապատու-

ութեան իրաւունքը դարձեալ մեր պատրիարդարանինն է, թէ նուիրական հընութեամբը և օսմանեան պետութեան աշխարհակալութեանը հասակակից ծերութեամբը, եւ թէ մեր պատրիարդին ներկայացուցած հաւատարիմ ժողովը, դեան կարեւորութեամբը • Պետական ինքնիշխանութեանց մէջ ինչ որ է հաւասարակշիւութեան սկզբունքը՝ նոյն է այս նախապատուութեան ինքրոյն մէջ • ուր չմտնուիր Կաթողիկոսը կամ դպիրը, այլ ազգը՝ որուն կողմէն կ'ներկայանայ պատրիարդը • Ասոր համար Հասունեանի իբրեւ Կաթողիկոսի նախապատուութեան վրայ այնչափ կ'մտնուի միւր հիմայ, որմէն աւելի չպիտի մտնուի մէկը, եւ թէ բողոքականաց ազգապետն ըլլար, որ պարզ աշխարհական մ'է •

Յունաց պատրիարքարանը նախապատուութեան իրաւունք ունի • Գէորգ Գեհնադիոս վանականը իւր ազգին կողմէն պատրիարք ընտրուած ատեն՝ աշխարհակալ մեծ Սուլթանն այնպիսի մեծարանքներ տուաւ, որուն վրայ զարմանալու իրաւունք ունինք, զի այն ատենէն օսմանեան բարեխնամ Պետութիւնը իւր արծակապետութեան մէջ այնպիսի սրտաշարժ օրինակ մը տուաւ կրօնի ազատութեան, որուն նմանը հրաշք էր տեսնել աշխարհի անցեալ տարեգրութեանց մէջ, և զոր չէր ներէր միջին դարու ոչ փիլիսոփայութիւնը եւ ոչ քաղաքագիտութիւնը • « յընտրել ի պատրիարդ Գէորգ վանական ոք և Գեհնադիոս — կըսէ պատմութիւնը —, թագաւորն (Սուլթան Մեհմէտ Բ.) հըրաւիրեաց զնա ի ճաշ, խօսակից եղեւ նմա ընդ երկար բարում պատուասիրութեամբ, ետ ի ձեռս նորա դաւադան մեծագին, եւ հեծուցեալ յերկար ընտիր ուղեկից եղեւ նմա մինչև ի նոր պատրիարքարանն » •

Մեր ազգին պատրիարքութիւնը ոչ թէ մեզնէ հերձուածեալ հռովմէականներուն կամ բողոքականներուն պէս Պօլսոյ մէջ ժողովուրդ ունենալէ յետոյ՝ անոր քաղաքական պիտոյիցը համար Բ • Դրան առջև իբրեւ բարեխօսութեան պաշտօն՝ մեր ուղեւորը տրուեցաւ մեր առաջին պատրիարքին, այլ իբրեւ իշխանութիւն մը՝ զոր աշխարհակալ Սուլթանին հանձարեղ խոհականութիւնը հարկաւոր տեսած էր իւր իշխանութեան սահմանին մէջ գտնուող բոլոր Հայ ազգին վրայ, և այս պարզեական, հին եւ նուիրական արտօնութիւնով առանց կըրօնի խտրութեան ամէն Հայ Բ • Դրան առջև Հայոց պատրիարքարանով կ'ճանչցուի •

Յունաց պատրիարքարանի կողմէն յունաց ազգը ներկայացնող անձը թէ՛ կաթողիկոս ըլլայ եւ թէ՛ սարկաւադ՝ նախապատուութեան իրաւունքը մի եւ նոյն է, եւ անգղալի կէտի մը չափ մեղի իրաւունք չտար թեւակոխելու •

Իսկ եթէ արդի անցքին մէջ փրնտուածը առանց թեւակոխութեան՝ Յունաց պատրիարքարանի տեղապահին կամ պատրիարքին համար ալ է, այսինքն Յոյնք փոխանակ պատրիարքի տեղապահ ունեցած ատենը լուսաւորչական եւ հռովմէական պատրիարքները քան զանիկայ նախապատուութեամբ պիտի ներկայանան՝ ատոր ըսելիք չունինք, որովհետեւ այն ատեն ազգաց նախապատուութեան իրաւունքը վերցըւած, եւ միայն ներկայացողներուն կըրօնական հանդամանացը մէջ փակուած եւ ամփոփուած կ'մնայ, եւ օրէնքը հասարակօրէն ամենուն ալ յարմարելով ցաւելու տեղիք չմնար, կ'յաջորդէր այս ցաւոյն այն ատեն նախանձ մը միայն՝ որ ամէն ազգ իւր ներկայացուցիչը պատրիարքական բարձր իշխանութեամբ ներ

կայացնէ , եւ կրօնական վէճերը եկեղեցիէն դուրս նետուելով արքունեաց մէջ խոնուին . ապա թէ ոչ հպատակաց հաւասարակշռութիւնը , որ է իւրաքանչիւր պատրիարքին իւր հին սահմանէն անդին չնետուելու օրինաւորութեան սկզբունքը , աւրուած կըլայ :

Արօնական համագումար ժողով մը նախապատուութեան այս իրաւունքը կայսերական կառավարութեան բացատրելու , եւ անայլայլակ պաշտպանելու համար գումարուեր է :

Առաջեմք զժողովը՝ որ այս խնդրոյն մէջ պարզ , սովորական եւ զգաստ համարձակութեամբ վարուին , անտարակոյս կընդունինմք կայսեր բարեգթութիւնը , եւ կըժշկուի միլիոնաւոր ժողովրդեան իր այս իրաւունքը մէջ խաղալուն վրայ զգացած ցաւը , Արօնքնէս 'ի զատ աշխարհական շահերնէս ինչ որ կորսնցունենք եւ կորսնցուցեր ենք՝ այնչափ չենք ցաւիր , բայց Օսմանեան պետութեան շնորհած այս իրաւունքին մէկ մաս

զի չափնուաղիլը անհնարին ցաւ կուտայ , որովհետեւ իւր մեր վրայ ունեցած հին գթոյն եւ խնամոց նշանն է այն :

Պապականութեան բաղմադիմի եւ գաղտապատիր որոգայթներուն դեմուրիչ պատնէշ չունինք , բայց եթէ եկեղեցւոյ հարադատութեան սէր՝ որ պէտք է բանաւոր կերպով տիրէ ամեն հայաւորին մէջ , եւ կայսերական կառավարութեան համահաւասար խնամքը , որ առանց ո՛ր եւ է՝ օտարի եկամուտ նկատմունքներու միապէս բոլոր իւր հպատակաց վրայ հաստատուած է , որով մեր խեղճ ժողովուրդը առիթ չունենար վրատահելու այն պատիր յուսոյն վրայ՝ զոր իրենց առջեւ կոնեն պապականութեան արբանեակները : Այս բարձր եւ հայրական շնորհքը խնդրելու կերպը միշտ պետութեան նոյն իսկ հին սկզբանցը մէջ է , այս է որդիական համարձակութիւն , որով ուղղակի եւ անմիջական կիսընդրեմք եւ ուղղակի կընդունինմք :

Խ. Վ. Գ. Մ.

ԿՂԵՐԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Մանգումէ աղատախօս պատուական լրագրոյն 928 թուոյն մէջ՝ քահանայութեան անարժան երկու անձանց քանի մը ազգայիններէն 'ի քահանայութիւն ընտրուելոյն վրայ Ատախաղարէն գրուած գանդատանաց նամակ մը կարգայինք , որուն մէջ իբր անհակառակելի սկզբունք մը կամ առած մը գրուած է հետեւեալ խօսքը . « Ժողովուրդ կամ հասարակութիւնն ի՞նչ է , եթէ ոչ այն մարմինը՝ որուն վրայ պիտի ձեռնադրուին քահանայ վարդապետ եւ այլն ժողովրդա-

կան ընտրութեամբ ընտրուած անձինք . այս է սուրբ գրոց եւ ազգային կանոնաց եւ աւանդութեանց դրամադրած ընտրութիւնը » : Ասոր վրայ մեր մասնաւոր դիտողութիւններն ընելէ յառաջ՝ հարկաւոր է իմաց տալ նախ թէ քահանայութեան ընտրութեան անձանց արժանի կամ անարժան ըլլալուն դատաստանն եւ որոշումը մեզ չվերաբերելուն համար անոր վրայ խօսելիք ալ չունինք . ընտրողը թէ՛ ժողովուրդն համանգամայն ըլլայ եւ թէ՛ քանի մ' անձինք 'ի ժողով-

դէն , քահանայութեան կամ վարդապետութեան պաշտօնին ինչ հանգամանք եւ պայման որ գիտեն կամ կկարծեն նոյն հանգամանք եւ նոյն պայմանի մէջ գըտած մարդերնին նոյն սուրբ կարգին արժան կգատեն . ուրիշներ ալ կրնան ըլլալ՝ որ նոյն հանգամանքները կամ ընտրելոյն վրայ չեն տեսներ , կամ մտքերնին դրած կըլլան՝ թէ քահանայութեան արժանի անձը ուրիշ հանգամանք եւ որակաւորութիւն ունենալու է : Ասոնք ընտրելը եւ դատելը նուիրեալը ձեռնադրող եպիսկոպոսին կիցնայ՝ որուն յատուկ պատուէր եղած է վաղվաղակի եւ առանց քննութեան մէկուն վրայ ձեռք չդնել :

Մանդումէ պատուական լրագրին ալ ըսելիք չունինք՝ իրեն նամակ մը խրկուած է՝ իւր կողմէն դիտողութիւն մը չընելով , հաւատարմութեամբ հրատարակած է : Այլ այս տեղ ըսելիքնիս նամակագրին իւր ըսելիքներուն հիմն դրած՝ եւ իբր ընդհանուր սկզբունք բռնած խօսքին վրայ պիտի ըլլայ : Բայց նամակագրին ալ չենք մեղադրեր , խէլ մը անընտրող բաղմութեան չեմք գիտէր որ կողմէն մտքերնինի՝ մտած՝ եւ բերաննէն դուրս եկած խօսքին պարզմտութեամբ հաւատացեր՝ եւ ըստ այնմ գրեր է , կարծելով՝ թէ անանկ ըսողները Ս. գիրքն ալ ազգային աւանդութիւնն ալ կզերականաց ընտրութիւնը իրենց երեւակայածին պէս դրամադրած են : Ուստի հոգ չէ ըրեր անոնց ցցուցած աղբիւրներուն վրայ անձամբ քննութիւն ընելու : Այս կերպով սխալ գատումներ շատ իմաստուն մարդոց ալ պատահած է՝ որուն ստուգութեան հազարաւոր օրինակներ ունինք , մեր եկեղեցականաց պարտքն է այնպիսի սխալը ըստ ողջ մտաց սուրբ գրոց շտկել , սխալողներուն ալ պարտքն է՝ կարծիքնին սխալ

ըլլալը իմանալուն պէս՝ շտկել , եւ մեր բանին անանկ կուգայ ըսելով յայտառիլ :

Ս. գրոց նկատմամբ միտք բերելու է՝ որ առաքելոց կամ քրիստոսի եկեղեցւոյն ախանոր ժամանակը ընտրուած եկեղեցականաց պաշտօնին գլխաւորն էր անհաւատից քարոզելը եւ անոնց մէջ հաւատքի եկողներէն եկեղեցի կամ ժողովուրդ կազմել , ըսել է թէ այն ժամանակի քահանայք ժողովուրդ չունէին , այլ պիտի ունենային իրենց քարոզութեամբն եւ աշխատութեամբ . ճիշդ հետեւութեամբ կստիպուիմք ըսելու՝ թէ զանոնք ընտրելու համար ժողովուրդ չկար , այլ առաքեալ մը կամ առաքեալները կընտրէին , եւ ընտրութիւնը իրենց անձին ալ չէին սեփականեր , այլ Ս. Հոգւոյն : Ս. Պօղոս առաքեալը Եփեսոսի քահանայները Մելիտէ կանչելով աւանց խրատ տուած առեւը չըսաւ թէ ժողովրդեան վրայ աղէկ հոգ տարէք որ զձեզ ընտրեցին , այլ « զգոյշ լերուք անձանց եւ ամենայն հօտիդ՝ որում եղ զձեզ հոգին սուրբ տեսուչս հովուելը ժողովուրդ տեսան » ըսաւ :

Նոյն Ս. առաքեալը իւր Տիտոս աշակերտը Արէտէի եպիսկոպոս ըրաւ , եւ քահանայից ընտրութիւնը ոչ թէ հաւատացեալ ժողովրդեան իրաւունքն ըլլալ ցցուց՝ այլ անոր յանձնեց , ինչպէս որ առ նա դրած նամակին մէջ կըսէ՝ « վասն այնորիկ թողի զքեզ ի Արետէ , զի որ ինչ միանգամ պակաս իցէ ուղղեսցես եւ կայուսցես ըստ քաղաքացիւցունս , որպէս եւ ես քեզ պատկրեցի » . եւ քահանայութեան ընտրելիներուն պէտք եղած հանգամանքը

* Գործք Ի, 28.

** Տիտ. Ա, 5.

այնտեղ մի առ մի կբացատրէ, յորում՝ եթէ ընտրողը ժողովուրդն ըլլար՝, այն պիտի հրահանգ մ՝ առ Տիտոս գրել հարկ չէր. բաւական էր ընտրող ժողովրդեան վաւերացեալ վկայադիրը տեսնել եւ անմիջապէս ընտրեալը ձեռնադրել։ Նոյն առաքեալը առ սուրբ ըն Տիմոթէոս խրատ գրելով՝* կըսէ « պատուէր տալիւ եւ՝ ուսուցանիլիւ, զի մի ոք զքո մանկութիւնդ արհամարհիցէ » . եւ թէոր զանկիւայ ընտրողը ժողովուրդը ըլլար՝ ընտրութեան ժամանակ անոր նորահասակ ըլլալը տեսած կըլլար, և ետքը արհամարհելոյ տեղիք չէր մնար։

Ընտրութեան իրաւունքը առանձնակի ժողովրդեանն ըլլալ ցցնող խօսք մը չկայ սուրբ գրոյ մէջ։ Բայց որովհետեւ երբեմն պէտք կըլլար մասնաւոր բաներու մէջ մարդիկ ընտրել որոնց հանգամանքը վկայեալ ըլլայ եւարժանի դատուած ըլլան ժողովրդէն՝ ընտրութիւնը անոնց կյանձնէին, բայց այս կերպ ընտրութիւնս բաւական չէր ըլլար ընտրելոյ ձեռնադրութեանը, ձեռնադրողը կրնար անոնց ընտրածը քննել եւ յարմար չդատածը մերժել։

Աղգային աւանդութեան դալով՝ բանին ինչպէս ըլլալը ձեռնադրութեան արարողութենէն կսովրիմք։ Քահանայացու մը կընտրէ եպիսկոպոսը ուրիշ եպիսկոպոսաց հետ՝ կամ առանձինն, ձեռնադրելու ժամանակը եկեղեցւոյ մէջ գտնուած ժողովրդոց անոր ընտրութիւնը եւ կոչումը աստուածային չընորհին տալով՝ որ միշտ ընու զպէտս առաքելական եկեղեցւոյ՝ այն մարդուն նոյն պաշտօնին ընտրուիլը կիմացունէ, որմէն կիմացուի՝ որ ժողովուրդն չէ թէ միայն ընտրողը չէր, այլ եւ ընտրուած

ըլլան անգամ չէր գիտէր։ Թէ որ ընտրողը ժողովուրդն ըլլար « ըստ ազգային աւանդութեանց » այս արարողութիւնս բոլորովին աւելորդ՝ եւ անտեղի կըլլար։ Ժողովրդէն վկայութիւն կուզուի միայն ընտրելոյն քաղաքական կէնաց մէջ անբամբաս ըլլալուն վրայ, զոր ընտրողը եւ ձեռնադրողը կրնայ չգիտնալ։

Ժողովրդեան ունեցած իրաւունքը « ըստ սուրբ գրոյ եւ աղգային աւանդութեանց » ընտրելոյն համար այս վկայութիւնը տալէն անդին չանցնիր, և եպիսկոպոսին պարտականութիւնն է՝ որ երբ ժողովրդեան մէջէն մէկը անարժան է ըսէ, բանը վերադարձնուած տակ ձգէ, եւ յիրաւի անարժանութիւն մը գտածուն պէս ձեռնադրելէ զգուշանայ եւ ձեռնադրէ։

Ուստի Ատաբաղարու Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ ժողովուրդը անոր ներանալու չէ՝ որ քահանայացուին ընտրութիւնը իրենց չյանձնուեցաւ, ու քանի մը աղգայնոց խօսքով եղաւ. այս քանի մը անձինքն ալ թէ որ աշխարհական են ընտրութեան իրաւունք միայն այն ատեն կուենան՝ երբ եպիսկոպոսը առաջարկէ որ բուն իրաւանց տէրն է. ինչպէս որ առաքեալներն ալ առաջարկեցին Յուդային տեղը արժանաւոր մարդ ցցնելու*, այրի կանանց եւ աղքատաց սպասուորեցոյ համար եօթն հոգի՝ ի սարկաւադութիւն ընտրելոյ**։ Ի գործադրութեան այսպէս ըլլալուն օրինակներ կան, բայց գործադրութիւնը ամեն ատեն իրաւանց գործադրութիւն չըլլար, շատ ատեն բացառութիւն կըլլայ։

* Ա. Տիմոթ 4. 11.

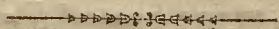
* Գործք Առաքելոց Ա. 15—26.

** Անդ 2. 2—6.

Բուն իրաւունքը առաքելոց ընդհանրապէս դործադրած և ուրիշներուն պատուիրած խօսքերէն կառնուի . և բը նաւ տեղ մը դրուած չէ , թէ եկեղեցւոյ պաշտօնեայ մը պէտք եղած ատեն ժողովրդեան իմաց տրուի՝ որ մէկն ընտրեն , այլ Եպիսկոպոսներուն տրուած է այս պատուէրը , և ընտրելի անձին ունենալ հարկ եղած որպիսութիւնները անոնց ցուցուած է , որպէս զի ինչպէս մարդ ընտրելին գիտնան , ինչպէս որ Ս . Պօղոս առաքելոյն առ Տիմոթէոս և առ Տիտոս գրած նամակներէն տեսանք : Սուրբ Առաքեալը այս երկու անձանց դրած էն զատ տասն և մէկ հատ ուրիշ թղթեր ունի այլ և այլ տեղեաց ժողովրդեան դրուած , և ասոնց մէկուն մէջ ալ քահանայութեան մարդ ընտրելու մասին խրատ կամ հրահանգ տրուած չէ , մինչդեռ հասարակ ժողովրդեան ումէն իրաւանց և պարտականութեանց վրայ խրատներ կան , և ասիկայ ամենայայտնի ապացոյց մը է՝ որ եկեղեցականաց ընտրութիւնը հասարակ ժողովրդեան չէր վերաբերէր , եպիսկոպոսն արժան

տեսածն զկնի քննութեան կրնայ ընտրել և բարուց վրայօք ժողովրդեան կողմէն վկայութիւն առնելէն յետոյ ձեռնադրել . և բնաւ մէկ ատեն մը դատախազութիւն եղած չէ՝ երբոր Եպիսկոպոս մը իր փոքրաւորը քահանայ կամ վարդապետ կձեռնադրէ , զոր ժողովուրդն ընտրած չէ . այն ատեն յանցանքի տակ կիյնայ Եպիսկոպոսը՝ երբ նուիրելոյն արժանաւորութեան հակառակ վկայութիւն տայ ժողովրդէն մէկը , եւ ինքը անոր ականջ չդնելով ձեռնադրէ , թէ և անդիէն շատ մը մարդիկ անոր ձեռնադրուիլն ուզեն :

Այս դրուածոյս իրեն նպատակ բռնած նամակը բաւական ժամանակ վրայ անցնելով հինցաւ . բայց գիտնալով որ սխալ հաշիւներ արեւելքէն ետ դարձած ունին , մեր կրօնական պարտաւորութենէն սեպեցինք առանց սխալմաքէն հինն ունորը վնասուելու Ս . Գրքէն և աղղային սուրբ աւանդութիւններէ սովորածնիս և դիտցածնիս զուրցել , և այն նամակին ընդհանուր սկզբունք բըռնած խօսքին անտեղութիւնը ցցնել :

Մարդկային կենաց իւրաքանչիւր հասակներն իրենց բնական , սոփորական և գեղեցիկ յատկութիւնն ունին . Ալեքեալ եւ պատուական ծերութեան հասակի գեղեցիկ յատկութիւնն է մեծավայելուչ և վեհանձնական կերպ մը հանդերձ մարմնաւոր մաքրութեամբ , երիտասարդաց վրայ խանդաղատական գորով մը , և անցելոյն փորձերով ճշմարտութեան և առաքինութեան վրայ անդրդուելի վստահութիւն : Այրական հասակի գեղեցիկ յատկութիւնն է ներքին

և արտաքին քաջութիւնը , իւր եւ այլոց պատուոյն և մեծարանացն ուշադիր խնամքը , եւ հաստատուն փորձառութիւն մը . Երիտասարդական հասակի գեղեցիկ յատկութիւնն է մեծանձնութիւնը , իրմէն մեծերը կամակար սիրով պատուելն և մեծարելը , և ցած և աստալից բնաւորութիւնները արհամարհելը : Իսկ մանկական հասակի գեղեցիկ յատկութիւնն է հրեշտակատիպ անմեղութիւն :

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ի ՎԱՐԴՆ

Ծաւալ ծիրանի ոսկեներկ լուսոյն
Փայլամբ շողալով 'ի հարթ 'ի մարմանդ ,
Ըղբոր քմահանգերձ իւր զառաւօտուն
Ողջունէ զգալուստ Վարդ յերկրի յարդանդ :

Ծոփն 'ի բաց վանէր զմէդ գիշերական .
Դաշտաց ծաղկաւէտ պարզի ջինջ յատակ .
Եւ ընդ պողոտայն՝ յոր մարդիկ գնան ,
Ճռուողեն քաղցրիկ ծիծուռնք սեւորակ ,
Ի բողբոջ ցողէր յայնժամ հոտաւէտ
Վարդիկն համաստեղծ յիւր բուն և յարմատ ,
Եւ հանգոյն ականց շողայր վէտ 'ի վէտ ,
Ո՛վ զի՛ գեղեցիկ բընութիւն զուարթ :

Բարէ , սիրեմ ես , ես զվարդ փըշոտ ,
Ըղվարդ՝ յոր սոխակ հնչէ ըղյորդոր
Զիւր զերգ դայլայլիկ մինչեւ ցառաւօտ ,
Անբան՝ վճարէ դործ ըղբանաւոր :

Գեղեցիկ դալար , պատուելի պատուաստ ,
Հոտաւէտ քաղցրիկ քան ըղմանուչակ ,
Գեղ դու փաթուծեալ երբեմն անդ եւ աստ
Գագացես զանկովք կախ ընդ ծործորակ ,
Զըքնաղ հանգիսիդ քո կայ երաժիշտ
Սոխակ , որ զամէն զանցանէ քնար ,
Անձկայ եւ մեղուն 'ի հոգ եւ 'ի վիշտ
Լնուլ լիութեամբ քեւ մեղու զամբար :

Այլ դո՛ւ քաղցրաւոր , տառ՝ հիւթ ըղմեղու ,
Ի քեղ լեղուագար ծիծուան չիք դադար ,
Եւ կտուտ կրոցի չիք ո՛չ մի հաւու ,
Զի հաւք համօրէն գեղոյդ կան պատկառ :

Վարդ , դու պանծանօք կաս վերապատիւ

Քան զմանուշակ շուշան եւ զմուրտ ,
Ծաղկունք քո առ վեհ փառօքդ են խռիւ ,
Ի հոտդ եւ 'ի դեղ չիք ակտից խառնուրդ :

Ի խոր գիշերի Լուսնոյ ցօղածու
Ի քեզ զվրիտի պէս տամուկ կայլակ ,
Թաղաղարդ պճնեալ քեւ դահ մահացու ,
Յարժաթի թաղար պահպանիս պսակ ,
Յեռեալք մարդարտով եւ ակամբ մանեակք
Շատ է թէ դեղոյ քո առցեն շքնորհ ,
Եւ անմահութեան թէ էր քո վիճակ
Զի՛նչ յայնժամ աշխարհ , զի՛նչ առ քեւ , — ցնոր — :

Քե զտերունի թէ պատուեմ սեղան
Ուր փրկչին խնց պատարագ ամբիծ ,
Անմահք իսկ հոտոյդ եւ դեղոյդ տարիան ,
Եւ բարեխօսես արդեօք խնդալից ,
Աւաղ անթառամ զի չես դու , ո՛վ վարդ ,
— Ո՛րք եւ ո՛ր տունկ անթարչամ , ո՛վ մարդ — :

Ս. ՄԻՀՐԳԱՏ ԷՍՄԵՐԵԱՆ

Աշակերտ ժառանգաւորաց Ուսումնարանիս :

ԶՐՊԱՐՏՁԻ ՄԸ ԶՐՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Զմիւռնիոյ Էնբարսիալ լրագիրը իր
Կ. Պօլսոյ թղթակիցին մէկ նամակը կը
հրատարակէ , որուն մէջ Հայքս Ծան-
ծալութեան նշանակելուն վրայ աղղային
սահմանադրութիւնն ալ եկեղեցական
իշխանութիւնը տապալելու նպատակաւ
կներկայացունէ : Գիտցած չգիտցած
ուղածը խօսելու եւ գրելու զեղծումը
արդէն մասնաւորներու մտքին մէջ ա-
զատութեան կարեւոր պայմաններէն հա-
մարուած ըլլալով՝ զարմանայի չէ որ Պ.
թղթակիցն ալ այդ ազատութեան հե-
տեւելու խիղճ չէ ըրեր : Եւ թէպէտ
չատ անդամ այդ կերպ գրուածքներ
պատասխանոյ արժէք չեն ընծայեր , եւ

թէ իրենց ազատախօսութեան առար-
կայն մասնաւորներ ըլլան , սակայն դա-
րուս ազատութեան ոգին այսպէս կալա-
հանջէ ըսելով՝ ելնել ամբողջ աղղ մը ու
իր օրէնքները զրպարտել ու խժբժեխ
անպատասխանի մնալը՝ զրպարտչին ճը-
րի զրպարտութեանց իրաւունք տալը
սել է :

Մեր եկեղեցին թէպէտ ամեն հա-
լածանայ եւ նախատանայ համբերած
է եւ կհամբերէ , սակայն իր վրայ հե-
րետիկոսութիւն չիտած ատեն՝ համ-
բերութիւնը հասնելով ո՛չ լուած է եւ
ոչ ալ կըլէ :

Էնբարսիալի թղթակիցը՝ ո՛րք ալ

է, իր զրպարտութեան մէջ մեղադրելի պիտի չըլլար, եթէ ներքին Չինաց բընակիչներէն ըլլալով՝ Հայոց հայրենաւոր կրօնին վրայ որոշ ծանօթութիւն մը ունենալու դժուարութիւնն ունենար։ Իսկ երբ Կ. Պօլսոյ մէջ կրնակի՝ ուր հայերը մեծագոյն եւ երեւելագոյն մաս մ'են, եւ անոնց սահմանադրութեան նպատակը թափանցելու չափ սրամտութիւն եւ հետաքրքրութիւն ալ ունեցեր է, ի՛նչ զարմանալի բան՝ որ անոնց կրօնին վրայ այդչափ ագիտութիւն պահեր է, որ մինչեւ նոյն կրօնին մեծ Հայրապետին անունը մոռնալով՝ որու անունով ամեն ազգ գինքը Գրիգորեան կանուանէ, Յակոբ Ծանծաղոսի պիղծ անունով նշանակելու համարձակեր է, զոր Հայք ալ ընդ հանուր եկեղեցւոյ հետ նշուած են ու կնշուեն։

Պ. Թղթակիցը եթէ կարող ըլլար լուսաւորչական ամբիժ կրօնին առաքելական յաջորդութիւնը պատմութիւն ներէն օտարի, այն ատեն Հայոյն կրօնի մասին ո՛ր եւ է նորութեան մը անընդունակ ըլլալու վայթը եւ իր մեծ Հայրապետին ցոյց տուած արահետէն դժաշափ չզարտուղելու իղձը տեսնալով՝ որուն անխալ պահպանութեան համար իր ազգային ընդհանուր շահերն անգամ առ ոչինչ հաւարած է, պիտի չը համարձակեր արդեօք զայն իր ամենապիւրէի Հայրապետին անունէն անջատելով ազանդաւորի մ'անուան լուրջ քաշքշել, զոր ոչ ազգին անցեալն ընդունած է եւ ոչ ներկայն կարող է ընդունել։ Այո՛, Հայք կարող չեն օտար անուանակոչութեան մը հանդուրժելու իրենց Ս. կրօնին անարադաւանդը ճշի զրպարտութեան մը խաղալիկ տալ, զոր այնչափ խեամով ու ծանր ծանր զոհերով միջին դարու հալածանաց ամեն վրտանդներէն անվնաս խալելով, իրենց

բոլոր անցեալ պերճութեանց իրրե վերջին ու պանծալի մնացորդը միայն մընացած է, եւ երեսուն միլիօն հայու կենաց արժէքը կիրէ։ Այսպէս ահա Պ. Թղթակիցը խել մը ընդհանուր շահերու եւ բաղմամբիւ անձանց զոհերով նուիրագործեալ ուղղափառ կրօնք մը զրպարտելով՝ անոր աւանդապահ ազգը միանդամայն կ'իջնամանէ։

Սեր ազգը Ծանծաղոսեան զրպարտուիյր նոր բան չէ. Յունաց Փոտ պատրիարքն ալ երբեմն այդ անուամբ կ'իջնամանէր զմեզ. եւ որովհետեւ ծանր էր մեզ օտարութեամբ համարուիլ ու այն պիտեաց կեղծ անունները կրել, ուստի Զաքարիա Ս. կաթողիկոսը առ նոյն ինքն Փոտ նամակագիր ըլլալով մերժեց ու հերքեց այն ամեն ազանդաւորաց անունները՝ որոնց հետեւող ճանչալ կուղէին զմեզ մեր եկեղեցւոյ թշնամիները։ Նոյն նամակին մէջ այսպէս կ'գրէ. «Զեմք մեք աշակերտք Յակոբայ Ծանծաղոսի, յորմէ յակովրիկքն անուանին, և ոչ Յուլիանեոյ՝ ազիկառնացւոյ, եւ ոչ Պետրոսի «թովչի» եւ ոչ Եւտիքեայ այլ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչի»։ Սըրբազան Հայրապետիս համաձայն մենք ալ Պ. Թղթակցին դէմ այդ անունը վերադնէ հերքելու յետոյ կ'ժանուցանեմք՝ որ մեք Ս. Լուսաւորչի հետեւողներս եթէ մասնաւորի անուամբ ճանչցուիլ ուղեմք, միմիայն անոր անունը կրնամք ընդունիլ և անով միայն ճանչցուիլ, ինչպէս մինչև հիմայ կ'ճանչցուիմք ամեն ազգերէ, եւ ոչ այնպիսի չարափառներու անուամբ՝ որոնք մեր եկեղեցւոյ վայրագութիւն մէջ անգամ մուտք ունեցած չեն։

Երօնի մը անխտոր յաջորդութիւնը իր հիմնադրէն զատ ուրիշ անուամբ չըճանչցուիլ է։ Մինչև հիմայ շատ ազանդներ ելած են եւ տակաւին կեննեն, բայց

ի հաւատաւոր իրենց նորութեան անոնց անունով մի միայն կճանչցուին՝ որոնցմէ որ կըկցեալ են՝ ինչպէս Արիստականք, Նեստորականք, Լութերականք և այլն։ Այս անուանակոչութիւնները յոյս տալու համար բաւական են՝ թէ իրենցմով իմացուած կրօնքները յաջորդութիւն մը չունին, որ կրօնի ճշմարտութեան գլխաւոր հանգամանքն է, և իրենց սկիզբները Արիստէ, Նեստորէ և Լութերէ անդին չեն անցներ, եւ թէ այդ անունները իրենց նորութեան կիսքներն են, Բայց ուղղափառ կրօնքը մասնաւորի անունով ճանչցուելով՝ ի հաւատաւոր առաքելական յաջորդութեան առաքելական կոչուի միշտ և պիտի կոչուի յաւիտեան։

Հետեւ արար մասնաւորաց* անունով ճանչցուած կրօն մը ուղղափառ չկրնար ըլլալ, ինչպէս վերը յիշուածները չեն, և այս յատկապէս Ստոլմայ գլխութեան է՝ որ աղանդները Քրիստոսի եկեղեցիէն զատուած մարմիններ ըլլանին

* Մեր եկեղեցին իւր հիմնադիրներուն՝ այսինքն Թադէոս եւ Բարթոլոմէոս Ս. Առաքելաց անուններէն զատ ուրիշի՝ այսինքն Ս. Լուսաւորիչ, Հօր անունով ալ ճանչցուելը կրօնի յաջորդութեան ընդհատումն չկրնար նշանակել, երբ օտար եկեղեցիներն անոր ուղղափառութեան վրայ կառնուած չընկնելով զինքը մեզի հետ առաքելաց աշակերտ ընդունած են։ Դրով իր անունը ճանչցուած եկեղեցին ալ առաքելական եղած կըլլայ։ Ուստի մինչդեռ լուսաւորչական անունը հերձուած կամ հերետիկոսութիւն մը ներկայացուցած չէ ուղղափառ եկեղեցեաց առջեւ ու Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցի մը նշանակած է, այդ անունը առանց խղճի եւ առանց մեր եկեղեցեայ առաքելականութեան յետ մը կառնածելու կրնամք ընդունիլ ինչպէս Ս. Հարք ալ ընդունած են, ի պատիւ մեր առաքելական աթոռը պայծառացնող մեծ հայրապետին։

որոշելու համար միշտ իրենց հեղինակներուն անունով ճանչցուին։ Որ թղթակիցն ալ որ հայկական եկեղեցեայ թըշնամիներէն մին ըլլալուն տարակոյտ չունիմք, Գրիգորեան կամ Լուսաւորչական անունները ձգելով զմեզ Յակովբեան անունելը պարտաւոր տեղը չէ, զիտմունքն այն է՝ որ այդ աղանդապետին անունը մեզի հազցունելով մեր եկեղեցին կրօնի յաջորդութեան գծէն դուրս ձգէ, և չգիտցունելուն պատճառ տուած ըլլայ զմեզ անցեալ դարերու աղանդաւորաց կարգը համարելու, և Հըռոլմայ եկեղեցեայ ծուռ գաղափարները վերստին հաստատելու, զոր մեր եկեղեցեայն նկատմամբ ընդունած է իրեն նման բարեմիտներու ծուռ ու սխալ զոր պարտութիւններէն։ Մերողդի պապականներն արդէն իրենց մեղադրելի բաժանումը Հըռոլմայ առջեւ արդարացնելու համար մոլորութիւն չթողցին՝ որ չընեն մեր վրայ, մինչև Հայք հերետիկոս են խոստովանող շրջաններ ալ գտնուեցան, միայն մասնաւորի մը անունն առնելու յայտնի համարձակած չէին, և ահա Ենթարակոյթ թղթակիցը խիզախեց այդ համարձակութիւնն ալ գլուխ տանելու։

Չյայտարարել զարմանալի բարեմտութեամբ մեր եկեղեցեայ անպղտոր ուղղափառութիւնը այս կերպով տրտաւորելէն յետոյ Ազգային Սահմանադրութեան նպատակն ալ խմբեւելու կանցնի։ Հայոց սահմանադրութիւնը եկեղեցական իրաւանց կորստեան յայտարարութիւնն է՝ կրօն, չգիտեմք սահմանադրութեան ո՞ր արամադրութենէն հետեւցունելով։ Այս յանդուգն դատողութենէն կհետեւի՝ որ կամ սահմանադրութեան օրինաց անմիջական հիմնութիւն չունենալով ասկէ անկէլածներուն միայն ականջ տուելը է, կամ

անոր նպատակին վրայ պղտոր աղբիւրներէ ծանօթութիւն քաղեր է . բայց ո՞ր կերպն ալ ըլլայ՝ իր տղիտութիւնը կարելի չէ արդարանալ :

Առջի պայմանին մէջ դատապարտելի է անընտրողութիւնը՝ որ անձամբ օրինագիրքը չքննած ատեն՝ անոր նպատակին վրայով այնպիսի մարդոցմէ գաղափար կառնէ , որոնք սահմանադրութիւնը չսիրողներ ըլլալով՝ բնականաբար անոնցմէ կրքէ ազատ դատաստան մը կարելի չէր սպասուիլ : Աստի եթէ ոգւոց ընտրութիւն ընելու կարողութիւնը գործածէր , անշուշտ պիտի համոզուէր որ ազգովին ընկալեալ օրինագիրք մը մասնաւորներու մտքին մէջ փնտաւար նպատակաւ ներկայանալը բարեմաուէ արդիւնք չհամարուիր , ու այնպիսեաց դատաստանն ալ արժէք մը չկրնար ունենալ :

Երկրորդ պայմանին մէջ ալ չար դարանար : Որովհետեւ ցայսօր ժամանակի իւրաքանչիւր ազգաց մէջ ալ կրօնի թշնամիներ անպակաս գտնուելով՝ որոնք սովոր են ամեն օգտակար սահման ու կանոն իրենց մղելեկան կոից վրայ ձեւել անոնց նպատակին վրայ միշտ այնպէս դատաստան կընեն , ինչպէս կախորժեն : Ստուգիւ կգտնուին մեր մէջ ալ եւրոպացի անկրօններու կապիկներ՝ որոնք

լուսաւորութիւնն ու յառաջագիմութիւնը կրօնի լուծէն ազատ ապրելու երեւակայեալ ազատութեան մէջ ըմբռնելով սահմանադրութիւնն ալ իբր . յառաջագիմութեան շարժիչ զօրութիւնը՝ ուրիշ կերպով չեն սիրէր , բայց եթէ իրենց բաղձացեալ հարուածն ակնկալելով անկէ կրօնի անդրդուելի հիման , Աստի այսպիսեաց զգացումը սահմանադրութեան նպատակ ըմբռնելը՝ Պ թղթակցին կամ ներքին հակակրութիւնը կնշառակէ սահմանադրական սկզբանց դէմ , կամ մասնաւորներու կրքերէն օրինաց հետեւութիւն հանելու թիւր դատողութիւնը , զոր դժբաղդաբար լրագրական ասպարէզին մէջ գործածած ըլլալով՝ աղբին նուազ նախասինք պիտի չբերէ մեր մի , սուրբ , կաթուղիկէ՝ և առաքելական եկեղեցւոյ և բարենպատակ սահմանադրութեան վրայ դադափար չունեցող ազգաց առջև :

Ա՛հ , արդեօք քանի քանի այսպիսի զրպարտիչ գրուածներ հրատարակուած են ու կհրատարակուին մեր աղբին վրայ , որոնք մեղմէ անծանօթ ու անպատասխանի մնալով՝ ազգաց ապագայ սերունդոց մէջ զմեզ երբեմն իբր ծանծաղոսեան պիտի ներկայացունեն : Տա՛ր Աստուած որ անանկներու գրուածները գէ՛թ այսուհետեւ անծանօթ չմնային :

Ս. Վ. Յ. Փ.

ԳԼՈՐԳ ՈՒՈՇԻՆԻԹԸՆԻ ՄԱՅՐԸ

Հասարակաց խօսք մի է , թէ աւելի մայրերն են որ մեծամեծ մարդիկներ կպատրաստեն : Այս խօսքին ճշմարտութիւնը ցննելու համար Գրակքոսեանն

րէն ՚ի վեր կանանց ձեռք մեծցած հոյակապ մարդոց ամենուն ցանկ մը չի նուեցաւ : Բայց մեզի աւելի ճիշդ կերեւի այս դիտողութիւնը արձակօրէն

առնուլ ամեն թէ՛ նշանաւոր եւ թէ՛ ան նշան մարդոց վրայ, և խոստովանիլ թէ անոնց ամենուն բարքը վարքը եւ նոյն իսկ ընդունակութիւններն ալ մեծ մասամբ մայրենի դաստիարակութենէն կախումն ունին:

Մայրը իր որդին ծնանելով, անոր ապաւորութեանց վրայ առաջին անգամ տիրելով, եւ ամենէն յառաջինքը ցըցնելով անոր կենաց ճամբայները, յիշաւ ի ամենակարող դաստիարակուհի մ'է, որ սկզբունքներ եւ ունակութիւններ կուտայ: Շատ անգամ իր որդւոցը իր խառնուածքը եւ կազմուածքը հաղորդած ատեն, իր հոգւոյն յատկութիւններն ալ անպակաս կ'հաղորդէ անոնց: զոգցես անոր ներսի դին պահուած բարի եւ չար բողբոջները իւր ձեռքովը մեծցուցած տղուն սրտին մէջ ազատօրէն կ'ածի: ասոր համար է որ տղայ մը իր մօրը վարձքը կամ պատիժը կրլայ:

Զաւակին իրենց կենաց պսակ համարող մայրերուն մէջ ստուգիւ առաջին տեղը կ'ռնէ Ուոլինկիթընի մայրը: Ասիկայ բարեպաշտութեամբ առաքիտութեամբ եւ յարատե աշխատասիրութեամբ նշանաւոր եղող վիրգի նեան հին ցեղէն իշած ըլլալով իւր Քէորդ որդւոցն անձնանուիրութեան եւ ըստոյիկեան հաստատուն ունակութիւններով մեծցուց: Քէորդ երբոր տասն և երեք տարեկան եղաւ, ծովայն արքունի պաշտօնէութեանց մէջ մտնել ուզեց, բայց մայրը դէմ դրաւ եւ զգացուց թէ պարտաւոր է իր քաղաքացիներուն հետ ապրիլ, անոնց հետ երկրին նորակազմութեանց աշխատիլ և աստուածածիր ամեն հանճարն ու կարողութիւնները յօգուտ եւ ի ծառայութիւն հայրենեացը նուիրել: Գուցէ անոր այս առաջադրութիւնն էր որ Ամերիկայի ազա-

տութիւնը փութացուց՝ անոր պահելով այս մեծ մարդը, որ նոյն ազատութեան ապահով պատճառ պիտի ըլլար: Թէ որ Ուոլինկիթըն անդղիացի պաշտօնաւար մ' եղած ըլլար, առջի բերանը անտարակոյս պիտի վարանէր իր զինուորական երդման եւ հայրենասիրութեան մէջ տեղը հաւասար կեցած դժուարաւ զէնք պիտի առնէր: Անգղիոյ դէմ, եւ իր քաղաքացւոյ քով ալ քիչ վստահութիւն պիտի դնէր: Այս դործը միանգամայն սուտ կ'հանէ այն պատմագիրներուն վրիպակը, որ իրարու ետեւ պընդեցին թէ Ուոլինկիթընի մայրը Լոյս լիս լիս կամ Ճիզուիթ ըսուած կուտակցութեան էր, եւ իր ամեն ջանքը թափեց որ իւր որդին անոր մէջ ամուր պահէ: Ամերիկայի պատմիչները սուտ հանեցին այս սխալմունքները, զոր հնարած էին շահաւէր բանագատութեամբ խելքերնին մտքերնին շահու քան թէ ճշմարտութեան զոհող գրիչներ: Յիշաւ Քէորդին մայրը չուզեց որ իր որդին կռուոյն մէջ մտնէ, վստահալով որ չըլայ թէ զօրութեանց անհաւասարութիւնը Ամերիկայի իրաւունքը վտանգի մէջ դնէ: Բայց Ուոլինկիթըն իւր պարտքը կատարելէ խափանելու բնաւ չջանաց:

Եւ ինչպէս կրնար այնպիսի ջանք մը ընել, մինչդեռ իր բոլոր կեանքը անցուցած էր իւր որդւոյն սիրելի ընելու իւր հայրենիքը: Տեսաւ անհանգստութեամբ, բայց առանց կանայի տկարութեան որ Քէորդ ապստամբաց դաշտին անցած էր: Երբոր անոր առաջին անյաջողութիւնները լսեց, ո՛չ ոք ալ կոտորեցաւ, և ո՛չ տրտունջ մը լուեցաւ բերնէն: Նոյն սրտի անդորրութիւնը պահեց իր որդւոյն յաղթանակի օրնալ:

Անգղիացիք Նիւ — Վերսէյի դաւառին մէջ ցրուած էին, որուն իրենք կիշխէին: Ուոլինկիթընը Տըլաւիլարի կող-

մը կրնտէր , ըսաւ իւր պաշտօնեայնէրուն :

— Երբ թշնամիները իրենց թեւերը շատ տարածեցին , զանոնք կտրելու ժամանակն է :

Եւ գետէն անցնելով այնպիսի յողթութիւն մը տարաւ , որով Սմբէրիկայի միացեալ նահանգները ազատեց Բաղմուծիւն բարեկամաց այս լուրը անոր մօրը տանելով կշնորհաւորէին , անիկայ անոնց ուրախակից եղաւ հայրենեաց երջանկութեանն համար , եւ որովհետեւ ի պատիւ Ուշինկիւնի եղած գովեստները երթալով կը բարձրանային ,

— Պարոններ , ասիկայ շողորթութիւնն է , ըսաւ լրջարար , յուսամ թէ Գետրդ իմ տուած դասերս պիտի յիշէ , և չպիտի մոռնայ թէ ինքը միացեալ նահանգաց պարզ քաղաքային է , զոր աստուած ուրիշներէն աւելի երջանիկ լրաւ :

Եւբո՞ր Քորնվալի առումը լսեց , իրորդէոյն փառքը միաքը չբերաւ բնաւ , այլ աղաղակեց ,

— Օրհնեալ է Աստուած , մեր հայրենիքը ազատեցաւ : և մենք խաղաղութիւն պիտի վայելինք :

Հարուստ ամուսնութեան մը շնորհիւ միացեալ նահանգաց ճօն կողուած ծառէրերէն մէկն եղաւ Ուշինկիւն . շատ անգամ իր մայրը թախանձեց , որ դայ իւր Մանթ — Վերնոնի գեղեցիկ տունը բնակի , բայց անիկայ միշտ Ծրեւտէրիքսպուրկ կեցաւ , իրեն օժիտ մնացած փոքրիկ ազարակովը : Ու թառն եւ երկու տարուան հասակին մէջն անգամ այս կէնը ամեն առաւօտ ձի կհեծնէր , և արաբերուն մէջ կվազվզէր . և հրամաններ կուտար : Իւր եկամուտները չափաւոր էին , բայց այնպիսի խնայութեամբ կգործածէր , որ բազմաթիւ թշուառներու կրնար օգնել : Այն խառվա-

լից ժամանո կներուն մէջ պատերազմաց երեսէն տնանկացած բնաւ մէկ հայրենալից մը անոր առատաձեռնութեան դիմած տտեն պարապ ետ չէր դառնայր . ուստի սովոր էր նա ըսել ,

— Գթութիւնը ծակ չեղած քսակներու մէջ միշտ բան մը կգտնէ :

Հուսկ յետոյ սաամաքօի դժնդակ հիւանդութիւն մը ստիպեց զինքը տան մէջ արդիւեալ մնալու , բայց հին ալ իր գործերը կատարելէ ետ չէր կենար : Իւր այրը Ֆիէլտէնկ — Լէվիս գնդապետը օր մը առաջարկեց անոր որ գործերը իրեն յանձնէ :

— Ծնորհակալ եմ , Ֆիէլտէնկ , ըսաւ անոր , կինդ ըսեմ որ իմ գրքերս կարդի գնէք , որովհետեւ ձեր աչքերը խմնէս ազէկ են , մնացածը ես տակաւին կըրնամ հոգալ :

Գրեթէ եօթը տարի իր Գետրդ որդին չոնտաւ , որ միշտ պատերազմի կըլը բաղէր : Հուսկ յետոյ երբոր քանակը Նիւ Եօրք դարձաւ , Ուշինկիւն կըրցաւ Ծրեւտէրիքսպուրկի ճամբան բռնել , եւ առջևէն սուրհանդակ մը գըրկեց , որ հարցունէ իւր մօրը թէ ինչպէս կուզէ զինքը ընդունիլ :

— Առանձին , պատասխանեց մայրը :

Եւ ամերիկեան զօրաց գլխաւոր հըրամանատարը , գողղից սպարապետը , իր հայրենեաց փրկիչը , դարուն դիւցազնը , ստքով գնաց անոր տունը՝ զոր կհամարէր , ըստ իւր ասից , պատճառ ոչ միայն իր կենաց , այլ եւ իւր անուան հռչակման :

Ուշինկիւնի մայրը իր որդին գըրկատարած խանդաղատանօք ընդունեց , բայց անոր ժառանգած փառացը վրայ բնաւ չխօսեցաւ . անոր ամեն ըրածնէրը իրեն շատ պարզ կերեւէին :

— Ես անոր առաքինութիւն սովորեցուցի՝ կըրէր , փառք ըսածդ առա-

քինութեան հետեւանքն է :

Անոր հին բարեկամներուն վրայ խօսք բացաւ՝ անոր տղայութեան աշունակը կանչելով զինքը , եւ բնաւ բռնոր միացեալ նահանգաց փրկին ընծայուած պատիւներուն վրայ բան մ' ալ չհարցուց : Բայց երբ եկան , իր հայրենակցաց՝ ի պատիւ Քորնովայի յաղթանակներուն տուած պարահանդէսին հըրաւրեցին զինքը , ընդունեց հրաւերը :

— Պարի օրերը քիչ մը հեռի են ինձմէ , ըսաւ , բայց երջանիկ պիտի ըլլամ հասարակաց փերաբերող ուրախութեան մասնակից ըլլալով :

Գաղղիացի պաշտօնեայները՝ որ ազատարար բանակին մէկ մասն էին , անհամբեր էին այս նշանաւոր կինը տեսնելու : Պարահանդէսին մէջ տեղերը երեցաւ անիկայ Վիրգինեան հին տղորութեան համեմատ հագուած՝ եւ Ուոշինկիթընի բաղկաց վրայ կ'ստնած : քաղաքաւարութեամբ ընդունեց ամենուն ինդուկցութիւնները : քիչ մը ասելին անդին պտտեց , ետքը քաշուեցաւ դէնաց : Գաղղիացիները զարմացած մնացին անոր ուժոյն եւ պարզութեանը վրայ՝ որ իր սեպհական մեծութենէն վերագոյն կընէին զինքը : Անոնցմէ մէկը , Ուոշինկիթընի իր մօրը հետ գուրս ելլելը տեսնելով ազաղակեց , « այսպիսի մայրերը այսպիսի գուռակներ կ'ծնանին » :

Լաֆայէթ եւրոպայ չգարձած՝ Յըրէտերիքսպուրի գնաց իր զօրապետին մայրը տեսնելու՝ Ուոշինկիթընի մօրը թողնելէն մէկուն հետ , կըսէ ամերիկացի պատմիչ մը : Տանը մօտենալուն պէս երիտասարդը ազաղակեց , « ահա իմ մեծ մայրս » : Ան ատենը Լաֆայէթ մարքիզը տեսաւ իր պատուաւոր բարեկամին մայրը՝ որ պարտեղը կաշխատէր : Մարքիզը խօսեցաւ յեղափոխութեան յաջող արդեանց , Ամերիկայի փառաւոր ապա-

գային վրայ , եւ Ուոշինկիթընի վրայ յարգանաց եւ բարեկամութեան հաւատարմութեան յիշուց , բայց անոր մայրը այն ամեն գովեստներուն անտարբերութեամբ պատասխանեց՝ թէ չղարմանար Քէորգի այն ամեն ըրածներուն վրայ , վասնզի միշտ ճշմարտապէս առաջինի մէկը կ'արձած էր զանիկայ :

Այսպէս հասկցած էր այս բարեկինը թէ ամեն մեծ գործողութիւն սրտէն առաջ կուգայ :

Լաֆայէթ Ուոշինկիթընի մօրը օրհնութիւնը ուղղէն ու առնելէն ետեւ իբր իր մօրը օրհնութիւնը , թողուց զայն ու գնաց :

Երբ Ուոշինկիթըն նոր հասարակապետութեան նախագահ անուանեցաւ , իր մայրը տեսնելու գնաց :

— Ժողովուրդը , ըսաւ անոր , զիս միացեալ նահանգաց առաջին պաշտօնեայ ընտրեց , եւ ես կուգամ իմ հրոժեշտի ողջոյն քեզի մատուցանելու , եւ երբ իմ պաշտօնեութեան ժամանակը լրանայ , Վիրգինիայ մէջ նորէն զիրար կը տեսնենք :

— Դուն ալ հոն չպիտի գնես զիս , պատասխանեց մայրը , եւ սակայն գնա՛ սիրելիս իմ Քէորգ , քեզի յանձնուած պաշտօնը գլուխ հանէ , ետէրոջը շնորհքը քեզի հետ ըլլայ :

Այս խօսքին վրայ գրկեց զանիկայ . նախագահը երկար ատեն գլուխը հիւսնդ պառաւ ին ուսին վրայ գրաւորուն տկար ձեռքերը իր գլուխը կիսայիայէին : Ուոշինկիթըն յորդարաւորներ կ'իմացէր , եւ չէր կրնար այս սիրուն զրկախառնութենէն ազատուիլ , մինչեւ որ այն դիպաշնուհի մայրը առաջ իր սիրտը հանդարտեցուց , եւ քաղցրութեամբ արձակեց զանիկայ :

Այս նախազգումները խաբած չէին զինքը , քիչ մը ետքը մեռաւ ու թաւա-

և հինգ տարուան հասակին մէջ . « Իր վերջին օրերը , կըսէ ամիրիկացի պատմագիրը , Ուշինկիթընի մայրը շատ անգամ խօսեցաւ իր բարի Գէորգին վրայ , բայց ոչ բնաւ երևելի զօրապետին վրայ . եւ իր վերջին շունչը արձակեց աստուծոյ յանձնելով իր որդին և հայրենիքը » :

Ահաւասիկ մայր մը , որ սպարտացի անմեղկ և առնացի հաստատամտութեամբ իւր զաւակը դաստիարակած է , որչափ հակառակ արդի մայրերուն մեղկադէտ բնաւորութեանը , որով իրենց զաւակները կըղզբորթեն , որով անպիտան կըլլան թէ աղգին , թէ՛ հայրենեաց : Ս . Գրոյ մէջ Շամունէ կնոջ

Երրայեցի մեծ նահատակին դաստիարակութիւնը՝ որով իր եօթն զաւակները աստուածային օրինաց մէջ առանց շողջորթութեան մեղքանելով՝ կրցաւ զանոնք իր գրկովը յանձնել երկնաւոր երանութեան : Մեծ իմաստութեամբ Ս . Գիրքը մեր առջեւ կատարագրէ այս մայրը , թէ իւր յիշատակը պատուելու եւ թէ օրինակ ընելու համար :

Այսպիսի մայրեր կ'ին չեն , այլ կըրօնի եւ քաղաքականութեան ղեկավարներ , որով աշխարհի նաւը կ'վարեն :

Ո՛հ , մեծ մայրեր մեծ մարդեր կը ծնանին , իսկ ցած և թուլամարմ մայրերը գաճաճներ :

ԱՌՏԵՆԻՆ ԽՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ըստ Ռօլէնի՝ ահաւասիկ խնայութեան խիստ հարկաւոր սկզբունքները , որովք մայր մը պէտք է իւր զաւակը դաստիարակէ .

Ա . Ծախքերը կանոնաւորել իր եկամտից եւ վիճակին համեմատ , առանց երբեք սովորական , օրինաւոր ու համեատ չափէն անգին անցնելու :

Բ . Վարկով վաճառականէ բան չառնել , այլ ստակը վճարել : Այս կերպով աղէկ եւ թեթեւ գնով կըրնայ առնուիլ ամեն բան :

Գ . Մեծ անարդարութիւն համարել ծառայից եւ գործաւորաց վարձքը վճարելու զանցառութիւնը . ինչպէս Ս . Գիրքը կըսէ , « վարձք վարձկանի քոյ առքեղ մի աղցեն , այլ հատուցես դու

առ ժամայն » . (Տողք . Դ . 13 .)

Դ . Ամէն ամսոյ հաշիւները կանոնաւոր բռնել , և տարեկանայն անպատճառ գլխաւորել :

Ե . Ծախսեց կարգին մէջ՝ առաջին տեղը բռնելու է աղքատաց մասը , ըստ սուրբ գրոյ , « յընչից քոյ առնիցես զողորմութիւնս , և մի ազահիցէ ակն քոյոր ժամ առնիցես զողորմութիւն , և մի դարձուցանիցես զերեսս քոյ յամենայն աղքատոյ , և 'ի քէն ոչ դարձուցէ աէր աստուած զերեսս իւր » . (Անդ . Դ . 7 .) :

Այս պարտքը կատարելու ամենէն աւելի ապահով եւ դիւրին միջոցն է որոշել աղքատաց բաժինը եկամուտ մը ձեռք բերուածուն պէս :

ՊԱՅՄԱՆՔ ԸՆԿԵՐԱԴՐՈՒԹՅԱՆ

ՅՈՅՈՐ քսան օրն անգամ մը կ'ըստարարուի:
Տարեկան գինն է հանդերձ ծախիւք ճանապարհի
կրեք արծաթ մէճիտիկ:
Ստորագրութիւնք Յռնուտրի սկիզբէն կ'սկսին
Միայն մէկ տեսրին գինը չորս զուրուշ

Գ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Լ Ք

Ի ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒՊՈԼԻՍ Յովսէփ աղա Դափաֆեան Գրագա-
ճառ 'ի Զաքարիա Լաւր Եօզուչու:
Ի ԶՄԻՌՆԻՍ Վէրդ աղա Լուիթանեան
Ի ՊԱԼԵՔԵՍԻՐ Մ. Եպիֆանէա Գառուելի Դատարդեան
ՅԻՋՆԻՄԻՏ ԵՒ Ի ՇՐՋԱՍՅՍ Տ. Մեղրուլոյ Քահանայ
ՅՍՏԱՐԱԶՍՐ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿՍՅՆ Պ. Եպիֆանէա Սրմե-
նակ Երամեան:
Ի ԿՈՂՄԱՆՔ ԿԵՅՎԷԻ Քալիօր պատուելի Պէլլերեան
Ի ՄԵՇ ԼՈՐ ԳԻԻՂ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿՍՅԱՆ Տ. Արարպետ Քա-
հանայ Պէժճէկեան:

ՆՄՈՒԿԱՄ ՅՅԴՈՒԱԾ ՈՒՂՆԵՐԷ Հ Ե Տ Ե Ւ Ե Ա Լ Հ Ա Ս Յ Է Ի Ի

Առ Խմբագիր Տնօրէն Միաբանութիւն Արմաշու Զար-
խախան Սուրբ Աստուածածնի վանաց
Ի Տպարանն